

Een goede naam

Een reactie op '*Kind van de rekening*'
van Elma Verhey

drs. H.G. Vuijsje,
algemeen directeur Joods Maatschappelijk Werk

Een goede naam

Een reactie op *'Kind van de rekening'*
van Elma Verhey

Rabbi Sjim'on zegt:

'Drie kronen zijn er:

de kroon van de tora,

de kroon van het priesterschap en

de kroon van het koningschap,

maar de kroon van een goede naam overtreft ze alle.'

Pirké Awot/Spreuken der Vaders Hoofdstuk IV, 17

Inhoud

I.	Inleiding	4
	1. Algemeen	4
	2. Kind van de rekening	4
	3. Verlies van wetenschappelijke objectiviteit: wat is er misgegaan	5
	4. JMW en 'de Fusie'	6
II.	Centrale thema's uit 'Kind van de rekening', die door JMW bestreden worden	7
III.	Als gevolg van de zionistische invloed na de Tweede Wereldoorlog werden pupillen van 'de Fusie' opgeofferd en op alijah gestuurd	8
	1. Algemeen	8
	2. De zionistische invloed op de alijah van de pupillen	8
	3. Het handelen van de Fusie bij de alijah v.d. pupillen uit de Berg-St.	9
IV.	Van de vermogens van de pupillen in Gevar-Am werden goederen voor de kibboets aangeschaft.	16
	1. Gereedschap en zaaigoed voor Gevar-Am	16
	2. Schriftelijke cursussen	17
	3. Gerommel met het aanschaffen van goederen	18
V.	De Joodse voogdij-instellingen gebruikten de vermogens van de pupillen voor de exploitatiekosten van de instellingen	21
	1. Algemeen	21
	2. Beleidszaken	22
	3. Uitspraken van betrokkenen	25
	4. Kleine vermogens mogen van het Fusiebestuur niet gecontroleerd worden	25
VI.	De financiële dossiers van de minderjarige oorlogswezen werden in 1973 door Leo Cohen, directeur van LEH, vernietigd als 'cover-up'.	28
	1. Algemeen	28
	2. Een andere verklaring voor de vernietiging van de financiële dossiers	31
VII.	Eindconclusie	32
	Gecontroleerde noten	34
	Aanvullende bronnen	35
	Literatuur	36

I Inleiding

1. Algemeen

Op 14 februari 2001 tekende Joods Maatschappelijk Werk (JMW) een overeenkomst met onderzoeksjournaliste Elma Verhey en historica Pauline Micheels. JMW stelde daarmee zijn archieven open ten behoeve van onderzoek (m.n. de archieven van de voormalige voogdij-instellingen die in 1950 opgingen in de Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming, oftewel “de Fusie”).

De ondertekening van deze overeenkomst moet gezien worden tegen de achtergrond van de discussies die tussen 1997 en 2000 werden gehouden in het kader van de Joodse oorlogstegoeden. In deze periode werden er meermalen, m.n. vanuit Israël, vragen gesteld over het beheer van de vermogens van de minderjarige oorlogswezen na de Tweede Wereldoorlog. Op 12 oktober 2000 gaf het Israël Instituut voor Verdwenen Nederlands Joods Bezit tijdens de Holocaust (het Israël Instituut) aan Elma Verhey en Pauline Micheels de opdracht een onderzoek te verrichten naar “de materiële oorlogsschaden van Joodse oorlogswezen in de ruimste betekenis”.

JMW acht het van het grootste belang dat ook Joodse organisaties zich transparant opstellen over hetgeen voor, tijdens en na de jaren ‘40-’45 is gebeurd. Elke organisatie, Joods of niet-Joods, dient zich open te stellen voor een reële evaluatie van zijn beleid en zijn handelen.

De Bestuurders van de Joodse organisaties en de medewerkers die, zo vlak na de Sjoa, de organisaties onder zeer moeilijke omstandigheden weer opbouwden, verdienen echter wel dat er *zorgvuldig* wordt geoordeeld en dat hun ‘goede naam’ niet ten onrechte wordt bezoedeld.

2. Kind van de rekening

Ruim vier jaar na het ondertekenen van de overeenkomst ligt er een onderzoeksverslag dat door De Bezige Bij wordt uitgegeven. JMW was zowel door het Israël Instituut, als door de onderzoekers toegezegd uitvoerig kennis te kunnen nemen van de bevindingen en de conclusies; JMW zou ook de gelegenheid krijgen daarop commentaar te geven. Die toezegging werd echter niet gestand gedaan.

Enkele weken voor de voorgenomen verschijningsdatum ontving JMW een kant en klare drukproef. De uitgever gaf aan dat slechts kleine zaken nog veranderbaar waren. In de fondslijst van de Libris boekhandels (2005/1) stond het boek, met conclusies en al, te koop:

“Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog bleven honderden Joodse kinderen die ondergedoken waren geweest verweesd achter. De erfenissen en tegoeden waar zij recht op hadden, werden op zeer omstreden wijze beheerd. Journaliste Elma Verhey ontrafelt de geschiedenis van de Joodse weeskinderen en de schandalige wijze waarop zij werden behandeld.”

JMW nam met een schok kennis van het manuscript. De hele toon ten opzichte van de Joodse organisaties is die van een voortdurende bevooroordeeldheid. Dat is op zich echter nog geen reden om afstand te nemen van een onderzoek. De vrijheid van auteurs dient in deze gerespecteerd te worden. JMW moest echter wel afstand nemen van het onderzoek, toen steekproefsgewijs een aantal bronnen werd vergeleken met de verwoording in het manuscript. Een eerste check werd gevolgd door het uitvoeren van een tweede steekproef en een derde. De conclusie kon daarna niet anders zijn dan dat ‘onzorgvuldig’ gewerkt was. De bestuurder van JMW schreef de auteurs: *“Bij het doorlezen en afchecken van de bronnen kom ik bij cruciale passages uit het manuscript naar mijn mening onvolledige en onjuiste citaten tegen. Daarnaast worden conclusies vermeld die niet op basis van de feiten getrokken kunnen worden. Ook dekken noten niet de lading van de tekst. Een behoorlijk deel van deze zaken werkt door naar andere passages en hoofdstukken. Ik ben voornamelijk gestopt. Dit werk is te omvangrijk en te belangrijk om er zo maar even bij te doen.”*

Deze mededeling aan de schrijvers en aan de uitgeverij heeft echter niet geleid tot voldoende ruimte en het vertrouwen om met elkaar dit manuscript te verbeteren. JMW heeft dan ook

besloten publiekelijk afstand te nemen van 'Kind van de rekening' en het open debat te zoeken over een aantal conclusies uit 'Kind van de rekening'. Na lezing en bestudering van de gebruikte bronnen en vele sociale dossiers van pupillen van de Fusie moest JMW tot de conclusie komen dat

de bevooroordeeldheid van de schrijvers hen ertoe heeft gebracht om de bronnen dermate eenzijdig te lezen, te interpreteren en aan te passen, dat de geschiedenis van het beheer van de vermogens van minderjarige oorlogswezen door de Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming (de Fusie) geweld wordt aangedaan, de grenzen tussen wetenschap en geëngageerde journalistiek worden overschreden en de goede naam van de bestuurders en medewerkers van de Joodse voogdij-instellingen, die zich op bewonderenswaardige wijze en onder zeer moeilijke omstandigheden hebben ingezet, onterecht wordt bezoedeld.

3. Verlies van wetenschappelijke objectiviteit: wat is er misgegaan?

Bovenstaande conclusie, die in de verdere publicatie onderbouwd zal worden, doet de vraag rijzen wat er mis is gegaan?

Het antwoord is wellicht simpel. De onderzoeker identificeert zich dermate met het lot van de oorlogswezen, dat zij haar wetenschappelijke objectiviteit verliest. De voor een beschrijving van hoe het echt geweest is noodzakelijke objectieve houding tussen onderzoeker en onderzoeksobject lijkt hier verloren te zijn gegaan. Menselijk gezien is het zeer begrijpelijk. Als het echter gaat om een juiste beschrijving van de werkelijkheid dan heeft in dit geval de betrokkenheid negatief gewerkt. JMW kent bij uitstek de psychosociale problematiek van de Joodse oorlogswezen. Er is geen andere groep binnen de Joodse gemeenschap wier leven meer bepaald is door de Sjoa! Daarom moet juist bij hun geschiedenis de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht worden.

Minderjarige oorlogswezen

Als peuters, kleuters en pas naar school gaande kinderen werden de minderjarige oorlogswezen door hun ouders 'afgestaan' om ze nooit meer terug te zien. Vaak na vele omzwervingen werden de kinderen ondergebracht in gezinnen die ver van hun eigen sociale milieu afstonden. Zij moesten hun naam en (Joodse) identiteit vergeten en opgaan in een nieuw, onbekend gezin, met onbekende gewoonten, een andere religieuze beleving en een nieuwe 'vader', 'moeder', 'broers' en 'zusters'. Soms helemaal ingegroeid in het nieuwe gezin, soms steeds van gezin gewisseld hebbend, werden de onderduikkinderen na de bevrijding weer weggehaald en ondergebracht in de Joodse voogdij-instellingen.

In vele gevallen werd er, voordat zij bij de voogdij-instellingen kwamen, nog een tocht gemaakt langs familieleden, mensen die zij ook niet kenden. Steeds werd van hen gevraagd zich aan te passen, steeds werd over hen heen over hun lot beslist. Nooit werd gevraagd wat zij nu zelf wilden. Hoe goed de verzorging door voogden ook zou zijn, deze kon natuurlijk nooit de liefde van de eigen moeder en vader vervangen. Minderjarige oorlogswezen hebben nooit een normale jeugd gehad. Het is allerminst vreemd dat veel oorlogswezen met gevoelens leven dat zij door iedereen in de steek zijn gelaten. Hun vaders en moeders 'gaven hen weg', een heldendaad die door vele oorlogswezen rationeel, maar nauwelijks emotioneel kan worden begrepen. De Nederlandse samenleving liet hen in de steek en de Joodse organisaties, met al hun goede bedoelingen, waren natuurlijk niet in staat hen de liefde te geven die zij zo hard nodig hadden. Wat er was, was soms een band met een begeleider en vooral de band met elkaar!

In de hulpverlening is duidelijk geworden, dat veel oorlogswezen gekenmerkt worden door: een aangetaste basisveiligheid, problemen bij het hechten aan personen, m.n. in persoonlijke relaties, en identiteitsproblematiek. Veel van de oorlogswezen zijn vanwege hun achtergrond zeer kwetsbaar en reageren sterk (boos, agressief) op bedreigende actualiteit.

Nathan Durst, de Israëlische oorlogstraumadeskundige die door Elma Verhey wordt geciteerd, ziet de boosheid van oorlogswezen als een blijk van onverwerkte rouw en als een reactie op alle onrecht dat hun overkomen is (blz. 192). Durst stelt dat m.n. op latere leeftijd, als herinneringen aan het verleden zich opdringen, gevoelens die altijd al latent (sluimerend) aanwezig waren,

sterker naar de oppervlakte komen. In dit kader, zo stelt Durst, moet ook de grote boosheid bij een aantal, m.n. Israëliische, oorlogsvwezen van Nederlandse afkomst worden gezien jegens Joodse instellingen. “Sommige oorlogsvpleegkinderen hebben altijd het gevoel gehad dat ze waren ‘berooft’: van hun ouders, hun familie, een betere toekomst in Nederland en nu ook nog eens van hun geld. In hun ogen is het bewijs geleverd met de brieven van JMW¹, maar ook door sommige documenten uit hun Le-Ezrath-dossier”. Voor JMW als hulpverleningsinstelling is het van het grootste belang, dat een publicatie, die door de medewerking van JMW mogelijk is geworden, dit gevoel van in de steek te zijn gelaten niet ten onrechte versterkt. ‘Kind van de rekening’ zal, nogmaals ten onrechte, dit gevoel echter juist versterken en speelt daarmee op onverantwoorde wijze in op heftige emoties die bij de groep oorlogsvwezen bestaan.

Voordat hier inhoudelijk wordt ingegaan (hoofdstuk II) op het manuscript van ‘Kind van de rekening’ en daaruit conclusies worden getrokken (hoofdstuk III), is het van belang de relatie tussen de Voormalige Joodse voogdijorganisaties en het huidige Joods Maatschappelijk Werk (JMW) te schetsen.

4. JMW en ‘de Fusie’

Tot het begin van de jaren zeventig waren JMW en de Voormalige Joodse voogdij-instellingen, die zich in 1950 aaneensloten als de Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming met als uitvoeringsorgaan Le-Ezrath ha-Jeled, onafhankelijk van elkaar opererende organisaties. JMW was er m.n. voor de sociale zorg voor de Joden in Nederland, de Fusie voor ‘voogdij, de duurzame verzorging, opvoeding en behartiging van belangen van Joodse minderjarigen in de ruimste zin des woords’.

Naarmate echter het aantal voogdijen in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog daalde en ook de politieke druk op de Fusie toenam, werd besloten om meer en meer samen te werken en uiteindelijk de beide uitvoeringsorganisaties van JMW en Le-Ezrath ha-Jeled samen te voegen. De samenwerking tussen beide organisaties begon in het begin van de jaren zeventig en de volledige integratie van de werkzaamheden werd eerst in 1981 een feit.

Vanaf dat moment voerde JMW ook de hulpverleningsactiviteiten voor jeugd en jongeren binnen de Joodse gemeenschap uit.

Het kreeg de archieven van de oorspronkelijke instellingen onder zijn beheer en kon voor zijn hulpverleningsactiviteiten gebruik maken van de opbrengst van de vermogens die nog bij deze organisaties aanwezig waren, vermogens die m.n. vóór de Holocaust vanuit giften en legaten gevormd waren.²

1 Het betreft hier uitvoerige brieven die JMW in de jaren 1998-2003 schreef aan informatievragers over de Jokos-vergoedingen (vergoedingen voor inboedels uit west-Duitsland), de Eindafrekeningen van de LVVS en de zogenaamde Liro-kaarten met door Joden bij de bank Lippmann, Rosenthal & Co. ingeleverde kleinoden. Voor een aantal oorlogsvwezen is de in de brieven geleverde informatie niet in overeenstemming met hun herinnering van de eindafrekening die zij ontvingen.

2 Sinds 1986 worden de vermogens van de Joodse voogdij-instellingen én het vermogen van JMW beheerd in de stichting Samenwerkingsverband JMW. Het totale vermogen bedroeg anno 2003 ca. 7,6 miljoen euro. De percentuele verdeling tussen de diverse vermogens is sinds 1981 steeds in de jaarrekeningen vermeld. In tegenstelling tot wat Verhey op blz. 170 schrijft, bedraagt het vermogen van de Fusie niet het vermelde totale vermogen van 7,6 miljoen euro, maar 50 procent van dit totaal, d.w.z. ca. 3,8 miljoen euro.

II Centrale thema's uit 'Kind van de rekening', die door JMW bestreden worden

In de navolgende hoofdstukken zullen onderstaande beschuldigingen aan het adres van medewerkers en bestuurders van de Fusie onder de loep worden genomen.

Als gevolg van de zionistische invloed na de Tweede Wereldoorlog werden pupillen van 'de Fusie' opgeofferd en op alijah gestuurd.

Hoofdstuk III

In dit hoofdstuk wordt kort gereageerd op de zionistische invloed op de alijah van de pupillen van de Bergstichting. Uitvoerig wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de zorgvuldigheid waarmee de Fusie handelde bij hun besluit een groep pupillen met Leo Cohen naar Israël te laten gaan.

Van de vermogens van de pupillen in Gevar Am werden goederen voor de kibboets aangeschaft.

Hoofdstuk IV

In dit hoofdstuk worden de door Elma Verhey gebruikte voorbeelden (gereedschap en zaaigoed; schriftelijke cursussen; en gerommel met het aanschaffen van goederen), waarmee zij haar bewering onderbouwt dat de vermogens van de pupillen worden gebruikt om artikelen aan te schaffen voor kibboets Gevar Am, getoetst aan de gebruikte bronnen en op hun juistheid gecontroleerd.

De Joodse voogdij-instellingen gebruikten de vermogens van de pupillen voor de exploitatiekosten van de instellingen.

Hoofdstuk V

In dit hoofdstuk worden de door Elma Verhey geschetste voorbeelden van beleidsmaatregelen, de uitspraken van betrokkenen en de conclusies over de accountantscontrole, getoetst aan de gebruikte bronnen en op hun juistheid gecontroleerd.

De financiële dossiers van de minderjarige oorlogswezen werden in 1973 door Leo Cohen, directeur van LEH vernietigd als 'cover-up'.

Hoofdstuk VI

In dit hoofdstuk worden de bronnen die Elma Verhey gebruikt om tot de conclusie te komen dat Leo Cohen in 1976 eigenmachtig de financiële dossiers van de pupillen heeft vernietigd teneinde bewijsmateriaal van misbruik te doen verdwijnen, getoetst en op hun juistheid gecontroleerd.

De eindconclusie, alsmede enkele aanbevelingen, worden geformuleerd in

Hoofdstuk VII

III **Als gevolg van de zionistische invloed na de Tweede Wereldoorlog werden pupillen van ‘de Fusie’ opgeofferd en op alijah gestuurd**

In dit hoofdstuk wordt kort gereageerd op de zionistische invloed op de alijah van de pupillen van de Bergstichting. Uitvoerig wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de zorgvuldigheid waarmee de Fusie handelde bij hun besluit een groep pupillen met Leo Cohen naar Israël te laten gaan.

1. Algemeen

Over de vraag, of het besluit om pupillen van de Fusie naar Israël te laten gaan juist was, kan lang gesproken worden. JMW kan en wil daar geen oordeel over uitspreken. Ook in 1951 waren de meningen daarover niet zonder meer eenduidig.

Bij de passages uit de hoofdstukken die dit onderwerp beschrijven is echter wel een aantal kanttekeningen te maken. Daarbij is de centrale vraag, die voor de beoordeling van het handelen van de Fusie van belang is, of er binnen het kader van het besluit zorgvuldig gehandeld werd.

2. De zionistische invloed op de alijah van de pupillen

Verhey beschrijft hoe de zionistische invloed zich na de oorlog ontwikkelde. Op 11 januari 1945 namen de zionisten al een belangrijke positie in bij de oprichting van Joodse Coördinatiecommissie, de JCC Eindhoven. Verhey beschrijft in de hoofdstukken 2, 5, 6 en 7 uitgebreid de strijd om de macht tussen de zionisten en het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap (NIK), dat het Nederlands religieus Jodendom vertegenwoordigt, en ‘de zionistische opmars door de instituten’.

Feitelijk wordt die opmars echter al in juni 1946 afgebroken als Sam Roet op de vergadering van de Centrale Commissie van het NIK een motie indient die het NIK omschrijft als ‘dé vertegenwoordiger van het Nederlandse Jodendom’. Verhey schrijft: “Het wekte nauwelijks of geen weerstand van de JCC. Waarmee de vooroorlogse situatie: het NIK als spreekbuis van de Nederlandse Joden, ook feitelijk weer was hersteld.” (blz. 94)

De invloed van een aantal vooraanstaande zionisten als Karel Edersheim, Salomon Kleerekoper, Joop Voet, les Spangenthal en Bram de Jong duurde dus slechts anderhalf jaar.

De citaten die Verhey aanhaalt en waarin de Joodse oorlogswezen ‘als *materiaal* worden beschreven dat *geselecteerd* diende te worden’ (Slotbeschouwing blz. 204), dateren m.n. uit de jaren 1945 en 1946. Dat de Nederlandse Joden voor de zionistische argumenten, ‘waarbij het belang van het collectief voorrang had boven dat van het individu’ niet zo snel warm liepen, blijkt echter uit het feit dat medio 1949 er niet meer dan tweeëndertig oorlogspleegkinderen naar Israël waren geëmigreerd (blz. 131). Het betreft dan ook nog m.n. kinderen die onder de voogdij van de Commissie Oorlogspleegkinderen (OPK) stonden en niet onder de Joodse voogdij-instellingen. Overigens verliezen bovengenoemde woorden een groot deel van de scherpte die ze in hedendaagse oren hebben, als men zich realiseert, dat ze onderdeel waren van de retoriek over de OPBOUW van het land.

De plannen om een groep pupillen onder leiding van Leo en Riek Cohen naar Israël te laten gaan, ontstaan pas in 1950 en worden eerst op 26 maart 1951 geëffectueerd, bijna drie jaar na de oprichting van de Joodse staat en de Onafhankelijkheidsoorlog. De situatie in West-Europa, incl. Nederland, wordt op dat moment door velen zeker niet als rooskleuriger en veiliger beschouwd dan het Midden-Oosten. De Koude Oorlog is op zijn hoogtepunt. De Sovjet-Unie ontwikkelt een atoombom en de Korea-oorlog heeft onmiddellijke gevolgen voor de gespannen situatie in West-Europa. Dat dit meespeelt, blijkt uit een niet-geciteerd deel van een brief van Leo Cohen uit januari 1953. Cohen verzoekt om van de kinderen die onder zijn hoede staan een financiële opgave te verstrekken van hun vermogens.

Hij licht dit als volgt toe: “De algemene tendens in het land is momenteel, onder invloed van de huidige wereldsituatie, dat men hier laat komen, wat nog in het buitenland aanwezig is.” Cohen vraagt directeur Friedmann van Le-Ezrath ha-Jeled daarop: “Acht u het raadzaam, c.q. gewenst, ook deze gedragslijn met de kinderen te volgen?”

Verhey meent dat de handgeschreven tekst “niet op antwoorden”, die op bovenstaande volgt, betrekking heeft op het verzoek om de financiële gegevens. Waarschijnlijker is het dat deze slaat op de politieke beleidsvraag die Leo Cohen stelt. Joodse besturen houden er niet van zich op deze wijze met politiek bezig te houden!

3. Het handelen van de Fusie bij de alijah van de pupillen uit de Berg-Stichting

De indruk die Verhey geeft, dat het bestuur van de Fusie wat naïef reageert en handelt, wordt gelogenstraft door de stukken.

a. Voorbereidingen voor de alijah

In tegenstelling tot hetgeen Verhey wil doen geloven in hoofdstuk 10 ‘Nieuwe impulsen voor de jeugd alijah’, gaat het Fusiebestuur zeker niet over één nacht ijs bij het besluit de kinderen naar kibboets Gevar Am te laten gaan. Uit een notitie ‘Aanvullende gegevens’ van voor het vertrek van de pupillen naar Gevar Am, blijkt dat er uitgebreide referenties zijn gevraagd en verkregen van een groot aantal vooraanstaande personen. Genoemd worden: Dr. J. v.d. Hoeden, Directeur Veterinair Instituut; Dr. H. Wins, Chirurg Beilinson Instituut; Dr. Rafael Polak, Chef Deviezen Ministerie van Financiën; Dr. L. Leydesdorff, adj. Directeur Generaal ministerie van Sociale Zaken; Professor v.d. Plan, Veterinaire faculteit; Mevr. Rosa Cohn-Philips, Hollandse Legatie; Joy Dijk, Hollandse Legatie. “Bovenstaande stellen zich achter het plan. Oud-minister Mr. De Wilde en Oud Consul-Generaal Dr. Nederbracht kennen Gwar-Am persoonlijk. Mevrouw van Perlstein (lid van het algemeen bestuur van de fusie) bezocht Gwar-Am en is door het Bestuur van de kibboets geheel ingelicht. De heer Fré Spits, die momenteel in Israël vertoeft, bezocht eveneens Gwar-Am en is op de hoogte van alles.”

Daarnaast acht het Fusiebestuur het van groot belang om de praktische en juridische verantwoordelijkheid voor de kinderen goed te regelen (blz. 138-139). Nadat de Jeugd Alijah weigert deze verantwoordelijkheid op zich te nemen verklaart de kibboets Gevar Am uiteindelijk zelf de uitgaven voor het onderhoud van de kinderen op zich te nemen in het geval het Fusiebestuur niet meer in staat is de kosten te dragen. Dat Gevar Am niettemin financiële steun vanuit Nederland verwacht, zoals Verhey schrijft, zal zeker waar zijn. Dat de kibboets daarvoor geen enkele garantie heeft blijkt uit de notulen van de vergadering van het dagelijks bestuur op 14 februari 1951, een maand voordat de kinderen naar Israël vertrekken. In deze notulen wordt gesteld: “dat er geen besluit is genomen omtrent de vergoeding, die Gwar Am voor de onderbrenging en verzorging der kinderen eventueel zal moeten ontvangen. Op voorstel van de voorzitter wordt besloten, dat de heer Cohen na zijn aankomst in Gwar Am en nadat hij de toestanden aldaar heeft leren kennen, ons hierover advies zal uitbrengen.” Uiteindelijk betaalt het bestuur tweemaal een voor die tijd aanzienlijk bedrag van fl.15.000,- en biedt de kibboets een landbouwtractor aan.

Duidelijk is echter dat het de kibboets niet in eerste instantie om geld gaat. Letterlijk staat er in het eerder genoemde ongedateerde stuk onder het kopje ‘Aanvullende gegevens’: “Het Bestuur van Gwar-Am stelt financiële voorwaarden niet primair. Financiële tegemoetkoming, geheel of gedeeltelijk is zeer belangrijk, doch indien de Bergstichting niet in staat is deze te verschaffen, zal de opname van de kinderen hierop niet afstuiten.” Idealisme en ‘het recht van terugkeer naar het land Israël’ moet hier doorslaggevend zijn geweest en niet de mogelijke financiële opbrengsten die opname van de pupillen met zich mee zou brengen!

b. Besluitvorming over de pupillen

Het Bestuur van de Fusie gaat ook niet over één nacht ijs waar het de besluitvorming betreft welke kinderen met Leo en Riek Cohen naar Gevar Am zullen vertrekken.

Leo Cohen stuurt op 29 december 1950 een lijst van kinderen aan mevr. Kalker, lid van de Kindercommissie van de Fusie. Op deze lijst staan de namen van de kinderen met een omschrijving van hun situatie.

Op 4 januari 1951 bespreken de dames Kalker en Friedmann de lijst met Leo Cohen.

Een aantal factoren speelt bij het meegaan van de kinderen een rol, te weten de afwezigheid van familie of het ontbreken van contacten met familieleden in Nederland, hun band met de Cohen's en de aanwezigheid van familie in Israël. Tijdens de vergadering van de Kindercommissie op 10 januari 1951 wordt de situatie van een aantal kinderen besproken. Afgesproken wordt dat mevr. Isaac over een vijftal kinderen zal spreken met de heer Reitsema, directeur van de Bergstichting, met name over hun schoolopleiding.

In een enkel geval is advies gevraagd aan een psycholoog. *“Van tenminste één kind had een psycholoog vastgesteld dat het kind niet geschikt was voor het kibboetsleven; de jongen was desondanks meegestuurd.”* (blz. 140), zo stelt Verhey. Dat klopt. Er worden in dit geval zelfs twee psychologen geraadpleegd. In de lijst van Leo Cohen wordt over deze jongen gemeld: “Wij weten echter, hoezeer T. aan ons gebonden is. Er zijn zeer veel moeilijkheden met T. geweest. Na Dr. Stokvis werd Dr. Tibout geraadpleegd. De behandeling kon niet plaatsvinden doordat T. niet wilde. Volgens verklaring van Dr. Tibout zou de binding met ons hem het beste helpen. Sedert de mislukte behandeling van Dr. Tibout gaat het goed met T. zowel in huis als op school. Hij ontwikkelt zich althans in de goede richting.” Mevr. Isaac neemt na het gesprek met Leo Cohen nog contact op met Dr. Tibout “die het, in verband met de band die deze jongen heeft met het echtpaar Cohen, wel van belang acht hem mee te geven.; dr. Tibout vindt de jongen echter niet zo geschikt voor het landleven meer voor de stad. De jongen zou dus in deze zin moeten kunnen worden opgevoed.”

Het is duidelijk dat bij de afweging de band met de Cohen's doorslaggevend is. Ook een tweede jongen die “een zwaar neurotische jongen” is, wordt besproken. “Deze jongen zal, naar hetgeen mevr. Isaac uit deze rapporten en bespreking heeft vernomen, zeker geen kwaad element in de groep zijn; gezien ook hier de band met het echtpaar Cohen raadt zij wel aan de jongen mee te sturen.” Ook hier is de band met de Cohen's doorslaggevend.

c. Toestemming van de kantonrechter en voorbereidingen voor de reis

Hoewel Verhey eraan twijfelt of de Fusie de kantonrechter toestemming vraagt om de pupillen naar Israël te laten vertrekken, blijkt uit onderzoek door JMW in de sociale dossiers van de kinderen dat dit wel degelijk is gebeurd. Voor die kinderen waarvoor dat nodig was werd op 22 februari 1951 een verzoek gericht aan de kantonrechter. Op 6 maart 1951 verstrekte de kantonrechter hiervoor toestemming. Uit het dossier van T.Z. blijkt dat er ook toestemming is gevraagd om vanuit zijn vermogen een uitzet aan te schaffen. Dit ‘request’ is gedateerd op 23 februari 1951. T.Z. behoorde tot de meer vermogende pupillen.

De reis naar Israël wordt zorgvuldig door het dagelijks bestuur van de Fusie gepland. Notaris van Hasselt maakt in de vergadering van 14 februari 1951 melding van zijn bespreking met mevr. Mendes da Costa, hoofd van het bureau van de Jeugd Alijah in Nederland. Met de trein (26 maart 1951) gaat de groep naar Marseille, waar zij in een Alyah-Tehuis overnachten. De volgende dag (28 maart 1951) wordt de reis per boot voortgezet.

Op 3 april wordt de boot in Haifa verwacht. De heer van Hasselt probeert zelf eind maart bij het vertrek van de kinderen in Marseille aanwezig te zijn. De reiskosten ad. fl. 423,- per persoon komen voor rekening van de Bergstichting.

Voorzitter Mr. van Crefeld van de Fusie geeft in zijn openingswoord bij de algemeen bestuursvergadering van de fusie op 3 juni 1951 een verantwoording. “Na rijp overleg werd toestemming gegeven tot het vertrek van 18 kinderen uit de Bergstichting naar Israël. De verantwoordelijkheid tegenover de Overheid, die ons met de voorgedijen belastte, heeft zwaar gewogen. Zowel het besluit op zichzelf als de geschiktheid van de kinderen werd van geval tot geval nauwgezet onderzocht.

Spreker wil in dit verband er aan herinneren hoe zelfs de leden der Commissie voor Oorlogspeelkinderen, de dames van der Molen en Nolte zich na hun reis naar Israël zeer enthousiast en waardierend over de toekomst van de kinderen aldaar uitlieten. Vraagt u ons, of het bij deze 18 zal blijven, dan kan ik u slechts antwoorden, dat wij in ieder geval naar eigen merites zullen beoordelen en ernstig zullen overwegen of inderdaad van een gerijpt oordeel bij het kind mag worden gesproken. Uit Israël bereiken ons van het echtpaar Cohen de meest gunstige berichten, terwijl onze mede-bestuurder mr. Franken zich bij zijn recent bezoek aan Gwar-Am persoonlijk van de welstand der kinderen mocht overtuigen. Met innige dank en grote voldoening maakt spreker melding van het slagen van deze proef. Hij uit de beste wensen voor de toekomst jegens het echtpaar Cohen en de kinderen, die onze pupillen blijven.” Het bezoek van mr. Franken, bestuurder van de fusie, in mei 1951, onmiddellijk na de aankomst van de groep in Gevar-Am, is het begin van een reeks van bezoeken van bestuursleden aan de kibboets.

Verhey schrijft: *“In juli werd zonder veel discussie besloten opnieuw twaalf kinderen uit de Berg-stichting naar Israël te laten gaan. Dat wil zeggen, de orthodoxe bestuursleden vroegen zich af of er geen religieuze kibboets beschikbaar was, in plaats van het socialistische Gevar Am.”* (blz. 147). Daarmee suggereert ze dat de besluitvorming hier wel erg krap door de bocht gaat. De werkelijkheid is genuanceerder.

Uit de notulen van het dagelijks bestuur van 9 juli 1952: “Mevrouw van der Heyden-Lob deelt mede, dat in de laatste vergadering van de Kinder-Commissie de heren Reitsema en Rosenblum aanwezig waren en voorgesteld hebben een groep van ca. 12 kinderen in het najaar met de heer Rosenblum naar Israël te laten vertrekken. Het D.B. gaat in principe met dit voorstel accoord, geeft echter in overweging eerst nog met ieder kind afzonderlijk te spreken. Verder zal worden onderzocht, of niet één of meer kinderen van deze groep voor een op orthodoxe basis staande kibboets geschikt zijn.”

d. Het toezicht vanuit Nederland op de pupillen in Israël

Uit de stukken blijkt dat het bestuur en het bureau van de Fusie, gezien hun verantwoordelijkheid, nauwgezet door Leo en Riek Cohen op de hoogte worden gehouden van de wederwaardigheden rond de pupillen. In vele lange brieven wordt de Fusie geïnformeerd over de kinderen, hun ontwikkeling en eventuele problemen. Leo Cohen raadpleegt het Fusiebestuur regelmatig en vraagt waar nodig toestemming.

De Fusie moet het echter niet alleen van de informatie hebben die de Cohen's hen aanleveren. Zoals gesteld bezoeken met regelmaat bestuursleden van de Fusie -op eigen kosten- de kibboets. Na het bezoek van mr. Franken in mei 1951 brengt bestuurslid Wolf in mei 1952 een bezoek aan Gevar Am en stelt dat de kinderen “de te verwachten terugslag doormaken op hun eerste enthousiasme.” Mevrouw van Perlstein-Gasman bezoekt de kibboets opnieuw in januari 1953 als de tweede groep daar ongeveer een jaar verblijft. Zij schrijft over haar bevindingen een uitgebreid verslag. Eind 1953 schrijft Drs. Drukker de Fusie “dat hij de groep in Gevar Am over het geheel in goede toestand heeft aangetroffen”.

Verhey schrijft over het bezoek van mevr. Perlstein-Gasman in januari 1953 (blz. 148): “Wel vroeg zij zich af of de Fusie in alle gevallen een juiste beslissing had genomen. ‘Er zijn kinderen bij die eigenlijk niet weten waarom zij naar Israël zijn gegaan’.”

Mevr. Perlstein vraagt zich, blijkens de bronnen, echter niet zo zeer af of de Fusie in alle gevallen een juiste beslissing heeft genomen. Zij beschrijft de verschillen tussen de eerste en de tweede groep en stelt dat in de laatste groep minder saamhorigheidsgevoel is. Inderdaad constateert zij dat er kinderen bij zijn die eigenlijk niet weten waarom zij naar Israël zijn gegaan. Het is echter duidelijk dat mevr. Perlstein het hier heeft over meer ideologische redenen. Zij schrijft immers verder “De heer en mevr. Cohen en de verschillende uitstekende leraren die zij nog hebben, zullen zeker hun best doen, maar...” Zij vraagt daarbij per kind een beknopt rapportje over de laatste ontwikkelingen. Hoewel de heer Rosenblum, de begeleider van de tweede groep naar Israël, “mondeling over ieder kind vertelde, bovendien de heer en mevr. Cohen nog stellig een beeld zullen hebben van de kinderen, de laatste ontwikkelingen echter niet kennen, ware het

zeer gewenst, en dat vinden de heer en mevr. Cohen ook, dat zij een beknopt rapportje over ieder kind kregen.”

In 1954 keren Leo en Riek Cohen terug uit Israël naar Nederland. Verhey schrijft op blz. 151 “Om allerlei redenen, zoals het klimaat, was Israël niet bevallen.” Op blz. 19 schrijft zij dat sommige kinderen “het vertrek van de Cohens als ‘verraad’ hebben beschouwd.”

Het bevreemdt dat niet vermeld wordt dat Leo en Riek Cohen wel moesten terugkeren. Riek had een nierziekte, die in Israël niet kon worden behandeld!

e. Opleidingen

Elma Verhey verwijt de fusie dat deze onvoldoende aan de opleiding van de kinderen in Israël heeft gedaan. Zij gaat daarbij m.n. af op de individuele beleving van een aantal oorlogsvwezen (blz. 191).

De bronnen doornemend en lezend in de sociale dossiers van de pupillen die naar Israël zijn gegaan, moet echter geconstateerd worden dat wel degelijk aandacht naar de opleidingen is gegaan. Bij de besprekingen die in de Kindercommissie in januari 1951 wordt gevoerd, wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de schoolprestaties van de kinderen.

Over één pupil wordt besloten om -conform het advies van Leo Cohen- hem eerst de HBS af te laten maken en dan te kijken of hij later zich bij de groep wil voegen. Tijdens de vergadering wordt afgesproken dat over een vijftal kinderen (m.n. degenen die de Joodse HBS volgden) nog overleg zal worden gevoerd met de heer Reitsema “in het bijzonder met het oog op hun schoolopleiding”.

In Gewar Am, aldus de verantwoording die Leo Cohen in het Jaarverslag van 1955 geeft, ontvangen de kinderen “drie uren per dag lessen van door de kiboets aangewezen leerkrachten; vijf uren per dag werkten zij in de diverse bedrijfstaak van de kiboets, teneinde een vakopleiding te krijgen.” Dat er m.n. sprake is van vakopleidingen is natuurlijk niet vreemd in een kibboets. Het is echter ook niet zo vreemd gezien de opleidingen die de meeste pupillen in Nederland genoten, zoals de Lagere Tuinbouwschool, de U.L.O., volontair bij een kweker en de ambachtsschool.

Naast de vakopleiding werd er echter wel degelijk ook gekeken naar andere opleidingen, naar gelang de pupil dit wenste en in staat was de opleiding te volgen. Zo volgde één van de meisjes een opleiding voor onderwijzers en kleuteronderwijzers. De kosten werden door Le-Ezrath betaald. Met name één jongen uit de groep vraagt veel aandacht voor zijn opleiding. Van alles wordt geprobeerd. Uiteindelijk wordt bij diverse fondsen aangedrongen om gelden ter beschikking te stellen om hem een opleiding tot cartograaf te laten volgen. Hoewel één van de fondsen het geld toezegde, kwam hier niets van daar de betrokken jongen inmiddels onverwacht naar Nederland was teruggekeerd.

Cohen omschrijft in het Jaarverslag 1955 welke beroepen de pupillen uiteindelijk gekozen hebben. “Waar het de meisjes betreft werden ze kinderverzorgster, doktersassistente, kookster. Van de jongens werden er landbouw-tractorist, automonteur. Een jongen vestigde zich als smid in een nederzetting, waar hij een eigen bedrijfje heeft gesticht, een andere jongen is verbonden aan de technische Hogeschool te Haifa als electro-technicus, een andere is in opleiding bij een efficiency-bureau.

De jongens en meisjes van de tweede groep sloten hun opleiding nog niet af. Alle jongens en 2 meisjes zijn in opleiding in steden. (Fabriek voor Keramische producten, telefoniste).”

Dat een aantal oorlogsvwezen onvrede hebben over hun opleiding kan wellicht beïnvloed zijn door het feit dat zij tijdens hun adolescentie op een, voor hun intelligentie, te laag niveau functioneerden. Hun oorlogservaringen, het verlies van de ouders en de gewenning aan de gang van zaken in de voogdij-instelling etc. kunnen hier debet aan zijn. Het gevolg was dat zij m.n. tijdens hun adolescentie vaak sociaal en emotioneel zeer moeilijk functioneerden. In een

opvallend aantal gevallen is te zien dat deze zelfde kinderen, met een relatief lage (vak)opleiding, tussen hun twintigste en dertigste jaar, een meer stabiele levensfase, een nieuwe voortgezette opleiding gaan doen en daar zeer goed in slagen.

f. Het Jaarverslag van de Fusie 1955: een evaluatie

In het Jaarverslag van de Fusie uit 1955 geeft Leo Cohen een uitgebreide verantwoording over de kinderen in Israël en m.n. de groep die onder zijn leiding naar Gevar Am ging. Nagenoeg per kind worden de ontwikkelingen besproken en geëvalueerd. Cohen omzeilt de problemen die de groepen hadden geenszins.

“De aanpassing aan het nieuwe leven verliep bij de eerste groep zeer voorspoedig, bij de tweede groep waren de moeilijkheden uitermate groot en veel, veroorzaakt door het feit, dat de hoge gemeenschapseisen van het leven in de kibboets, boven de geestelijke krachten van een niet gering deel dezer kinderen ging.” “Zoals reeds vermeld, waren de aanpassingsmoeilijkheden van deze groep vele. Zowel bij het volgen der lessen, als bij het praktische werk in de kibboets rezen moeilijkheden, als gevolg van een niet-geïnteresseerdheid enerzijds en wat het volgen der lessen betreft, een niet in staat zijn tot opnemen van de leerstof, anderzijds.” “Nog zijn niet alle problemen rondom deze groep opgelost, doch het laat zich aanzien, dat de grootste moeilijkheden zijn overwonnen.”

Hoe zorgvuldig, in tegenstelling tot hetgeen Verhey suggereert, de besluiten dan ook genomen en uitgevoerd worden, de vraag blijft of deze kinderen wel naar Israël hadden moeten gaan. Een moreel-ethische vraag die nooit echt beantwoord zal kunnen worden. De bestuurders van de Fusie stonden voor een keus waarbij beide alternatieven slecht waren.

De kinderen in Nederland houden was wellicht om reden van welstand beter geweest, maar de aanwezigheid van familieleden in Israël, de band van de pupillen met Leo en Riek én met elkaar, was van het grootste belang juist bij kinderen die niemand meer hadden! Een verslag van de reünie van de Bergstichting in het Nieuw Israëlische Weekblad (NIW) van 23 april 2004 door Gerry Polak, zelf een oorlogswaas, getuigt van die band. “Het is laat geworden, op de avond van die Jom Hasjoa aan de Larense hei. Ik heb mijn ‘broertjes’ en ‘zusjes’ weergezien en zal die hereniging blijven koesteren, zoals ook de anderen dat zullen doen. Als ik wegrijd van de parkeerplaats, zingt door mijn hoofd de oude Israëlische schlager: ‘Ha-chaweriem chozeriem habajta’, de vrienden keren huiswaarts”.

Dr. J.S. Fishman, medewerker van het Department of General History aan de Universiteit van Haifa, probeerde tijdens het zesde Congres van Joodse studiën in Jeruzalem in augustus 1973 een antwoord te formuleren³.

Hij baseerde zich daarbij op een interview met Dr. H. Keilson en Leo Cohen op 16 juli 1973.

“In 1951, L. Cohen of Le-Ezrat ha-Jeled took a group of about 23 foster children to live in Israel, and by 1967, 264 war orphans from the Netherlands had immigrated to Israel. Le-Ezrat ha-Jeled found that the children who went to Israel generally fared better than those who remained in the Netherlands.

They were found to be more sure of their identity as Jews and less at odds with their past. Of the group of children who returned to a Jewish environment but remained in the Netherlands, many have needed therapeutic help to relieve them from negative attitudes to Judaism which they received from their foster-parents. To this day many suffer from nightmares and continue to receive therapy through Le-Ezrat ha-Jeled. In some cases their children, the second generation, suffer from and are treated for disturbances considered to stem from their parents’ experiences.”

g. Contacten met pupillen na hun meerderjarigheid

De contacten met de pupillen hielden zeker niet altijd op na het meerderjarig worden. In de meeste gevallen was dit afhankelijk van de pupillen zelf. Uit de sociale dossiers blijkt dat een aantal voormalige pupillen met enige regelmaat bleven corresponderen met de heer Reitsema en vooral met Leo Cohen.

³ Jewish War Orphans in the Netherlands-The guardianship Issue 1945-1950, J.S. Fishman. Reprinted from The Wiener Library Bulletin 1973/1974 Vol. XXVII. New Series No. 30/31. by The Eastern Press Ltd London and Reading.

Zo blijkt bij A.U., een meisje dat tot de tweede groep behoorde die naar Gevar Am vertrok, dat er tot 1964 -zij is dan dertig jaar- nog contact is en dat de Fusie haar uit eigener beweging informeert dat zij nog een bedrag heeft openstaan van een Jokos-claim. Dit bedrag wordt naar haar overgemaakt.

Uit de sociale dossiers wordt duidelijk dat de Fusie voor een aantal 'pupillen' in Israël ook na hun meerderjarig worden een aantal zaken, w.o. de voortgang van de Jokos-claims die uiteindelijk eerst in het begin van de zestiger jaren worden uitbetaald, blijft verzorgen. Aan de andere kant is ook te zien dat steeds meer rechtstreeks door notarissen met de voormalige pupillen wordt afgehandeld.

De Fusie gaf echter ook daadwerkelijk hulp als het mis ging. Ook dit in tegenstelling tot het beeld, dat Verhey m.b.t. de Fusie, en m.n. Leo Cohen, schrijft. Een aantal voorbeelden.

Verhey schrijft (blz. 166): *“Ook kinderen die in Israël in moeilijkheden verkeerden, kregen nul op het rekest. Vooruitlopend op de Jokos-claims, de herstelbetalingen uit Duitsland die eind jaren vijftig, begin jaren zestig werden betaald, kon wel een voorschot worden gegeven. Verder hield het wat de fusie betreft op. Een van de meisjes uit Gevar Am, jong getrouwd en door haar man uit huis gezet, zwierf met haar baby van adres naar adres. Directeur Cohen, die haar jarenlang in Gevar Am en in de Bergstichting had begeleid, liet weten: ‘Wij zien van hieruit geen kans te helpen’.”*

Het sociaal dossier dat Verhey heeft geraadpleegd geeft echter een geheel ander beeld van de situatie:

Het meisje is al enige jaren meerderjarig en wordt begeleid door een maatschappelijk werkster van de Irgoen Olei Holland (IOH), de organisatie voor Nederlanders in Israël. Deze maatschappelijk werkster neemt contact op met Leo Cohen. Deze is wel degelijk bereid te helpen.

In eerste instantie stuurt hij een bedrag van 450 Israëlische ponden voor het meisje om een eerste periode van drie maanden te overbruggen. Op 4 april 1960 schrijft hij aan drs Drukker, een vertrouweling van de Fusie die met enige regelmaat wordt gevraagd in zaken te bemiddelen, dat hij het een morele verplichting vindt het meisje te helpen. Cohen geeft aan bereid te zijn de overmaking nog twee keer te herhalen indien dat nodig is.

Het meisje zelf verzoekt Cohen schriftelijk een voorschot te geven op de Jokos-uitbetaling. Cohen schrijft dat dit slechts een bedrag van fl. 500,- betreft en op lange termijn geen oplossing biedt. In de bron die Verhey gebruikt, een brief van 15 november 1960 aan de Foreign Trade Bank waar een bestuurslid van de Irgoen Olei Holland werkt, licht Cohen dit toe:

“We geloven dat overmaking van dit bedrag haar wellicht voor een ogenblik uit de directe nood zal helpen, doch zeker geen oplossing voor de moeilijke situatie biedt”.

Cohen gaat in samenwerking met de maatschappelijk werkster van de IOH vervolgens werken aan een structurele oplossing van de problemen. Cohen benadert het van Leer's Kinderfonds 1945 op 25 mei 1961 en vraagt een bedrag aan van fl. 1.000,-. Op de zelfde dag besluit het Fusiebestuur om 500 Israëlische ponden naar het meisje over te maken. Op 13 september gaat het fonds akkoord met de gift van fl. 1.000,-.

Op 10 september 1962 rapporteert de psycholoog Dasberg dat het meisje haar diploma als kapster heeft gehaald en voorziet in haar eigen levensonderhoud.

Een ander voorbeeld: Verhey schrijft op blz. 153:

“Toen er in juli 1955 voor een weeskind in Israël om steun werd gevraagd -de jongen was in militaire dienst en zat zonder middelen van bestaan- werd dit afgewezen vanwege de financiële situatie van de Fusie. Het verzoek leek het bestuur bovendien onnodig ‘aangezien het ons bekend is dat een soldaat in Israël geen geld nodig heeft voor reiskosten en dergelijke’.”

Het verhaal is juist, maar niet volledig. Het betreft een weeskind dat onder de Commissie OPK viel en niet onder Le-Ezrath. Een overweging die Verhey weglaat is dat het betreffende weeskind, ondanks dat het niet onder zijn voogdij stond, al vier jaar een bedrag van fl. 1.000,- van Le-Ezrath ontving!

Tot slot blijkt uit de sociale dossiers dat de Fusie in 1973 meerdere voormalige weeskinderen heeft geholpen bij aanvragen voor de Wet Uitkeringen Vervolgingsslachtoffers 1940-1945.

Conclusie

Het geven van een moreel-ethisch oordeel over het besluit om pupillen van de Bergstichting op alijah te laten gaan met Leo en Riek Cohen is vanuit het huidige perspectief niet mogelijk. Zowel de keus om de pupillen naar Israël te laten gaan, als de keus om de kinderen in Nederland te houden had zijn voor- en zijn nadelen.

Gesteld kan wel worden dat binnen het kader van het besluit om de kinderen met de Cohen's mee te laten gaan naar de kibboets Gevar-Am, het Fusiebestuur, de leden van de Kinder-Commissie en de betrokken medewerkers (w.o. Friedmann, Reitsema én vooral Leo en Riek Cohen) zeer zorgvuldig handelden. Daarbij bleef het Fusiebestuur zich ten volle bewust van de verantwoordelijkheid die zij voor de oorlogswezen in Israël op zich had genomen.

IV. Van de vermogens van de pupillen in Gevar Am werden goederen voor de kibboets aangeschaft.

In dit hoofdstuk worden de door Elma Verhey gebruikte voorbeelden (gereedschap en zaaigoed; schriftelijke cursussen; en gerommel met het aanschaffen van goederen), waarmee zij haar bewering onderbouwt dat de vermogens van de pupillen worden gebruikt om artikelen aan te schaffen voor kibboets Gevar Am, getoetst aan de gebruikte bronnen en op hun juistheid gecontroleerd.

In Hoofdstuk 10 'Nieuwe impulsen voor de Jeugd Alijah' beschrijft Verhey het vertrek van de groep van 23 pupillen van de Bergstichting naar Israël onder leiding van Leo en Riek Cohen en het gebruik van het vermogen van de kinderen om artikelen aan te schaffen voor de kibboets. Als opstap tot dit hoofdstuk wordt in eerder hoofdstukken uitgebreid geschreven over de zionistische invloed, de behoefte om 'materiaal', d.w.z. menskracht naar Israël te sturen om het land op te bouwen, en de plannen om vermogens van kinderen naar Israël over te brengen. Ten tijde van het vertrek van de groep in 1951 is idealisme duidelijk -zoals eerder al uiteengezet- de belangrijkste drijfveer. Vanuit Gevar Am worden geen financiële voorwaarden gesteld. In de vergadering van het Dagelijks Bestuur van de Fusie van 14 februari 1951, de laatste vergadering voor het vertrek van de groep naar Israël, wordt "te berde gebracht, dat er geen besluit is genomen omtrent de vergoeding, die Gewar Am voor de onderbrenging en verzorging der kinderen eventueel moet ontvangen. Op voorstel van de voorzitter wordt besloten, dat de heer Cohen na zijn aankomst in Gewar Am en nadat hij de toestanden aldaar heeft leren kennen, ons hierover advies zal uitbrengen." Uiteindelijk, wordt tweemaal, in 1953 en in 1954, een, voor die tijden aanzienlijk, bedrag van f. 15.000 betaald uit het vermogen van de Bergstichting, terwijl uit dat vermogen ook nog een landbouwtractor (eveneens ca. fl. 15.000,-) voor de kibboets wordt aangeschaft.

Verhey stelt: *"dat er van hun (de pupillen) geërfde vermogens al snel weinig tot niets over was, omdat Cohen daaruit rijkelijk had geput voor goederen die vooral kibboets Gevar Am ten goede kwamen"* (blz. 205). Deze bewering is gebaseerd op een aantal brieven van Leo Cohen. Bestudering van deze brieven leverde echter een ander beeld op.

1. Gereedschap en zaaigoed voor Gevar-Am

Verhey schrijft: *"In juli 1951, de kinderen waren er nog maar net, liet de Fusie Cohen weten dat er op zijn verzoek van het vermogen van een van de kinderen 'een pak gereedschap inclusief zaad' voor de kibboets is aangeschaft en opgestuurd. Ondanks de grote hoeveelheid meegebrachte goederen gingen er een flinke voorraad sokken, lakens, stof voor gordijnen, ondergoed, schoenen, blouses, een strijkplank en andere zaken naar Israël."* (blz. 141)

Als bron wordt verwezen naar een brief van het dagelijks Bestuur van de Fusie aan Leo Cohen d.d. 19 juli 1951. In het archief is deze brief niet gevonden. Wel is er een brief van 13 juli 1951 van het bureau van de Fusie aan Cohen waarin de genoemde goederen (sokken, lakens, blouses etc.) worden genoemd. Aangenomen mag worden dat dit de brief betreft, waarvan Verhey melding maakt.

In deze brief wordt echter geen melding gemaakt van 'zaad'. Letterlijk staat er niet "een pak gereedschap inclusief zaad", maar "een pak gereedschap inclusief zaag": een klein, maar wezenlijk verschil. Zaad zou inderdaad eerder voor de kibboets bestemd zijn; een zaag behoort tot de normale goederen voor een persoon.

Verder staat in de brief: "De gereedschappen die bij deze zending zijn, zijn voor M.E. bestemd, die deze bij de heer Wolff besteld heeft en die wij van zijn eigen geld hebben gekocht." De brief geeft geen enkele aanleiding om ervan uit te gaan dat de overige goederen uit het vermogen van de kinderen is betaald, noch dat de 'gereedschappen' voor gebruik door de kibboets zijn aangeschaft.

“In september 1951 verzocht Cohen of er op naam van een ander kind niet wederom gereedschap en zaaigoed konden worden gestuurd. Die waren in Israël niet te krijgen of onbetaalbaar.” (blz. 141)

Als bron wordt verwezen naar een brief van Leo Cohen aan I. van Crefeld d.d. 23 september 1951. Nalezing van deze brief levert geen enkele verwijzing naar ‘zaaigoed’ op. Wel naar gereedschap. “Bijgaand doe ik u een lijst toekomen van gereedschappen, die L.T. voor zijn verdere opleiding nodig heeft. In Israël zijn deze artikelen of praktisch niet te krijgen, of niet te betalen. Zoudt u over deze aangelegenheid met de heer Wolff contact willen opnemen? Enige maanden geleden verzorgde de heer Wolff iets dergelijks voor M.E.”

Ook uit deze brief is niet te concluderen dat deze gereedschappen voor gebruik door de kibboets zijn aangeschaft. Aanvullend onderzoek geeft aan dat het gereedschap met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid voor eigen gebruik was.

Uit de bestudering van het sociale dossier van deze pupil blijkt het namelijk niet de enige keer te zijn dat L. verzoekt om gereedschap te bestellen. Op 11 november 1952 meldt Le-Ezrath -L. is dan 18- dat zij hebben “geïnformeerd hoe hoog de kosten ongeveer zijn van de gereedschappen die jij graag wilt hebben. Het blijkt, dat alleen de gereedschappen fl. 3.000,- (ongeveer) kosten, waarbij dus nog de vrachtkosten en invoerrechten komen.” Le-Ezrath wil weten of zij de gereedschappen nog moet verzorgen “of dat je liever wilt dat er het één en ander van wordt geschrapt.” Uit verdere correspondentie blijkt dat L. wel degelijk de gereedschappen heeft besteld.

2. Schriftelijke cursussen

Verhey schrijft: *“Een van de kinderen had een schriftelijke taal cursus uit Nederland nodig - het hebreeuws dat de kinderen hadden geleerd, was erg summier. En de beloofde opleiding in Gevar Am bood kennelijk geen soelaas. ‘Ik neem aan’, schreef Cohen, ‘dat alles uit de middelen van S. ruimschoots gefinancierd kan worden.’ Het zou het begin worden van een reeks van brieven waarin hij vroeg uit het vermogen van kinderen artikelen te mogen aanschaffen voor de kibboets.” (blz. 141)*

Inderdaad heeft L.T, dezelfde pupil die de bovengenoemde gereedschappen bestelde, een cursus Hebreeuws nodig. Cohen schrijft op 23 september 1951: “Voor de verdere opleiding van L.T. zal binnenkort waarschijnlijk een aanvullende cursus nodig zijn, daar de cursussen in de Hebreeuwse taal voorlopig te zwaar voor hem zijn. Ik heb inlichtingen gevraagd en contact opgenomen, met de schriftelijke P.B.N.A. cursussen. Indien ik precies weet, hoeveel de kosten bedragen, zal ik U op de hoogte brengen. Voordien zou ik evenwel gaarne Uw toestemming hebben. Ik neem aan, dat alles uit de middelen van L. ruimschoots gefinancierd kan worden.” Ook hier is geen reden om aan te nemen dat wat er staat niet klopt. Integendeel Cohen vraagt vooraf zorgvuldig toestemming van de Fusie. Dat de kosten uit de middelen van L.T. worden bekostigd is conform het beleid van de Overheid. Ook hier is het overigens niet de enige keer dat L.T. gebruik maakt van schriftelijke cursussen uit Nederland.

Op 12 februari 1952 schrijft de Bergstichting een brief aan de P.B.N.A. in Arnhem over cursus C4 ‘Gezelsmeden’. De cursus wordt geheel op L. afgestemd. Het worden acht lessen per maand. In oktober volgt opnieuw correspondentie. L. kan van oktober tot december de lessen niet volgen (hij zit waarschijnlijk in het leger). De P.B.N.A. zal dit echter “kosteloos corrigeren”. In 1952 heeft L. zich ook laten inschrijven voor een schriftelijke cursus bij het Technicum in Arnhem. Op 5 november 1953 doet het hij toelatingsexamen bij het Technion in Haifa en wordt aangenomen. L. wordt uiteindelijk een geslaagd industrieel.

3. Gerommel met het aanschaffen van goederen

In Hoofdstuk 11. ‘Het vermogen van de Fusie versus het vermogen van de kinderen’ worden door Elma Verhey allerlei duistere zaken gesuggereerd; Enige voorbeelden:

- I. Cohen vraagt om een opgave van wat er aan vermogens van de kinderen restte. De suggestie wordt gewekt dat deze opgave gevraagd wordt om oneigenlijke gebruik van de vermogens van de pupillen te maken. (blz. 147)
- II. Er wordt gerommeld met naaimachines: “kennelijk waren de meegebrachte goederen uit willekeurige vermogens bekostigd.” (blz. 148)
- III. Het misbruik van de erfenis van Mimi Gutmann (blz. 141)
- IV. Cohen laat het ‘laatste geld van de vermogens overmaken naar Israël’ (blz. 150).

Algemeen

In 1953 zijn de kinderen 18 jaar of ouder. De eerste groep is in het Israëlische leger of daar inmiddels al uit. De Fusie neemt de normen en waarden van de Israëlische samenleving over. Na de militaire dienst zijn de pupillen volwassen en nemen hun eigen verantwoordelijkheid voor hun leven. In het Jaarverslag van de Fusie over 1953 wordt gemeld: “De eerste groep is volwassen, ook indien nog niet ieder naar ons Nederlands begrip meerderjarig (21 jaar) is. De tweede groep is in de periode van Israëlische militaire dienst.”

In dit kader geeft het Dagelijks Bestuur van de Fusie toestemming om ‘verlanglijstjes’ te maken, als opzet voor het zelfstandig functioneren van de pupillen. Daarbij speelt dat volgens de Israëlische wet ‘oliam chadasjiem (nieuwe immigranten) het recht hebben om eenmalig goederen van buiten Israël aan te schaffen, zonder dat daarover belasting betaald moet worden.

a. Cohen vraagt om een opgave van wat er aan vermogens van de kinderen restte. De suggestie wordt gewekt dat deze opgave gevraagd wordt om oneigenlijke gebruik van de vermogens van de pupillen te maken. (blz. 147)

In januari 1953 vraagt Cohen voor de eerste keer een opgave van de vermogens. Verhey schrijft: “*Het geld was dringend gewenst in Israël. Op de brief staat geschreven: ‘niet op antwoorden’. Directeur Friedmann van Le-Ezrath besloot Cohen het gevraagde overzicht toch te sturen.*” Al eerder is gesteld dat het geenszins duidelijk is of het Fusiebestuur inderdaad op deze vraag niet wil antwoorden, of dat zij niet wenst te antwoorden op de beleidsvraag of het ‘gezien de wereldsituatie’ wenselijk is de vermogens vanuit Europa naar Israël over te brengen.

Op 16 maart verduidelijkt Cohen zijn verzoek in een brief aan de Fusie: “Bovendien, zou ik u nogmaals willen vragen, of mij, of alle betrokkenen individueel, een opgave te zenden van de van hun aanwezige middelen, opdat indien het bestuur meent, wel nu aan de diverse verzoeken te voldoen, we de diverse opgaven kunnen maken, rekening houdend met de grootte van de middelen.” Aan het eind van het jaar 1953 gaan er hetzij via Cohen, hetzij via de pupillen zelf hele lijsten van gewenste goederen naar het bureau van de Fusie. In het geval de pupillen trouwen worden zij formeel als meerderjarig erkend en wordt zonder enige discussie de gewenste lijst verzonden. Dat verloopt wat anders, als er niet van trouwen sprake is. Zo verzoekt T.Z., vanuit het leger, om op vakantie naar Nederland te mogen komen en levert via Leo Cohen een gigantische lijst van spullen in die hij in Nederland wil kopen.

Als de Fusie zijn verwondering uitspreekt over de lijst, klimt T. zelf in de pen: “Het gaat er van om zoveel mogelijk te kunnen kopen omdat ik de daaropvolgende 2 jaar zeker niet in staat zal zijn om weer naar Holland te gaan. Het ‘verlanglijstje’ van mij heeft u natuurlijk gezien. Ik geef graag toe dat er vreemde dingen in staan, maar in grote lijnen wil ik het toch graag kopen.” (3 augustus 1953).

Op 4 augustus, waarschijnlijk nog voordat zij de brief van T. hebben ontvangen, schrijft de Fusie dat de reis naar Nederland niet door kan gaan, daar de ervaring met de kantonrechter is dat deze hiervoor geen toestemming zal geven. Evenmin wordt besloten in te gaan op de aanschaffingen vanuit het ‘verlanglijstje’. T. moet maar wachten tot hij meerderjarig is. Dit is niet het enige geval waar de Fusie wat voorzichtig is. In een aantal andere gevallen vraagt de Fusie

aan Leo Cohen om nog eens goed met de jongens te spreken over hun lijstje. Cohen bericht op 6 januari 1954 dat hij dit heeft gedaan en meldt het resultaat.

b. Er wordt gerommeld met naaimachines: “kennelijk waren de meegebrachte goederen uit willekeurige vermogens bekostigd.” (blz. 148)

Wat de ‘naaimachines’ betreft is er geen enkele reden om te veronderstellen dat de goederen uit willekeurige vermogens bekostigd worden. Twee zusjes uit de tweede groep nemen samen een naaimachine mee en komen tot de ontdekking dat ze geen van beide met deze gezamenlijke aanschaf tevreden zijn. Leo Cohen overlegt met de zusjes en een derde, getrouwde, zus die eveneens in Israël woont. Deze zus wil de naaimachine wel overnemen. Cohen verzoekt de Fusie om de aanschaffingsprijs over te maken van het saldo van de zwager, eveneens een pupil van de Le-Ezrath, op de rekening van de beide zusjes. Dat er wel eens vaker verwarrende situaties optreden blijkt uit de aanschaf van een radiotoestel voor S. Dit toestel moet niet naar S. worden gestuurd, maar naar B. “De reden hiervan is, dat destijds het toestel van B. abusievelijk op de naam van S. werd ingevoerd. Het invoeren van een tweede toestel is niet mogelijk (zie hierboven: oliem chadasjiem). Wanneer nu het toestel van S. op de naam van B. wordt ingevoerd, is de zaak voor elkaar.”

Uit het sociale dossier van H., een jongen die terug naar Nederland gaat (zie blz. 149-150), blijkt overigens dat Leo Cohen juist zeer zorgvuldig met dit soort goederen omgaat. H. laat een radiotoestel in Israël achter en Cohen wijst de Fusie er herhaaldelijk op dat dit financieel moet worden geregeld. Uiteindelijk regelt Cohen het zelf. Eén van de meisjes neemt de radio over en betaalt H. voor het toestel een bedrag van fl. 75,-. Dit bedrag wordt op het spaarbankboekje van H. gestort.

c. De erfenis van Mimi Gutmann

Op blz. 193 behandelt Verhey de situatie van Mimi Gutmann. De oom van de zusjes Gutmann laat het Beheersinstituut weten dat hij van de erfenis van zijn omgekomen broer, fl. 4.000,-, afziet ten gunste van zijn nichtjes⁴.

Le-Ezrath schrijft “dat het geld zal worden gebruikt om goederen voor de meisjes te kopen, omdat zij daarmee meer gebaat zouden zijn dan met contante middelen. Uit de bewaard gebleven lijst van correspondentie die over de zusjes Gutmann door Le-Ezrath werd gevoerd, blijkt echter niet dat er goederen zijn gestuurd.” (blz. 193). Uit het dossier blijkt echter dat er wel degelijk goederen worden gestuurd. Op 11 september 1952 bevestigt het bureau van de Fusie een brief van Leo Cohen inzake het huwelijk van Mina Gutmann. Le-Ezrath schrijft: “Wij zullen haar dezer dagen een klein cadeau doen toekomen en verzoeken U nog beleefd ons te willen meedelen, of wij haar in de toekomst nog pakjes moeten sturen, aangezien zij nu door haar huwelijk meerderjarig is geworden.” Cohen antwoordt op 4 oktober 1952: “In antwoord op Uw schrijven betr. MINA GUTMANN, d.d. 11 sept. l.l. diene slechts, dat, ondanks het door huwelijk meerderjarig worden, het ontvangen van pakketjes toch steeds welkom is.”

Kortom, er is geen basis voor de zin “Het is dan ook niet uitgesloten dat de erfenis van de zusjes Gutmann, die immers voor ‘goederen e.d.’ zou worden gebruikt, is besteed aan onder meer de tractor en de andere goederen waarmee kibboets Gevar Am werd gesteund.” De tractor werd voor rekening van de Bergstichting aangeschaft uit het eigen vermogen van deze organisatie.

⁴ Opgemerkt moet worden dat van de erfenis van fl. 4.000 waarschijnlijk een aanzienlijk lager bedrag is overgebleven. Naarmate de erfgenaam verder van de erfgever verwijderd was (in dit geval de derde graad) werd meer successiebelasting door de overheid geheven. Daarnaast moest honorarium betaald worden aan de notaris. Het vervolgens nog resterende bedrag werd onder de twee zusjes verdeeld.

d. Cohen laat het 'laatste geld van de vermogens overmaken naar Israël' (blz. 150).

Tot slot dan de uitspraak van Verhey dat Cohen het laatste geld van de vermogens laat overmaken naar Israël. De bron is een brief van Cohen aan het dagelijks Bestuur van de Fusie d.d. 8 oktober 1954. Het betreft allerhande verzoeken van pupillen uit de eerste en de tweede groep. Deze brief geeft geen aanleiding om te veronderstellen dat er sprake is van 'het laatste geld van de vermogens'. Van de ca twaalf genoemde pupillen is er slechts één meisje, waarbij staat dat overmaking verzocht wordt 'van het restant, hetwelk zich nog in Nederland bevindt.' Het betreffende meisje is dan nog slechts een half jaar van haar meerderjarigheid verwijderd.

Conclusie

Het feitenmateriaal waarop de veronderstelling van Elma Verhey gebaseerd is, dat gelden van de pupillen die met Leo Cohen naar Israël vertrokken zijn gebruikt voor de aanschaf van goederen voor de kibboets, is op nagenoeg alle door Verhey gebruikte bronnen gecheckt. Daaruit blijkt een dusdanig selectief gebruik van bronnen, dat gesteld kan worden dat de waarheid geweld wordt aangedaan.

V. De Joodse voogdij-instellingen gebruikten de vermogens van de pupillen voor de exploitatiekosten van de instellingen

In dit hoofdstuk worden de door Elma Verhey geschetste voorbeelden van beleidsmaatregelen, de uitspraken van betrokkenen en de conclusies over de accountantscontrole, getoetst aan de gebruikte bronnen en op hun juistheid gecontroleerd

1. Algemeen

a. De rol van de Nederlandse Overheid

Vermeld dient hier te worden dat de Nederlandse Overheid zich wat de oorlogswezen betrof zeker niet van de goede kant liet zien. In het kader van het Besluit Oorlogspiegelkinderen werden de oorlogswezen niet als oorlogsslachtoffers beschouwd, maar als voogdikinderen. Het gevolg was dat de opvoeding van de oorlogswezen “uit eigen zak moest worden betaald: van de nog te erven vermogens en herstelbetalingen voor hun vermoorde ouders en andere familieleden.” (Blz. 202).

In haar slotbeschouwing spreekt Verhey een keiharde veroordeling uit over het handelen van ‘de zionistische leiders’. “Zij hebben bij de Overheid zelfs niet geprobeerd een financieel gunstiger regeling voor de oorlogswezen te bepleiten.” (blz. 204) Is deze veroordeling terecht?

Verhey geeft zelf aan hoe onbespreekbaar positieve discriminatie van Joden in de naoorlogse jaren was. De Overheid stelde zich, mogelijk goed bedoeld, op het standpunt dat Joden niet opnieuw op een andere wijze moesten worden behandeld dan de andere Nederlandse burgers. In de afgelopen jaren hebben wij geconcludeerd dat dit beleid buitengewoon hard en oneerlijk was jegens de uit concentratiekampen en de onderduik terugkerende Joden, die zonder huizen en bezittingen, getraumatiseerd door hun oorlogservaringen, hun bestaan opnieuw moesten opbouwen. Die strijd om bezittingen, maar in het bijzonder de strijd ‘om het Joodse kind’ nam alle energie van de Joodse leiders in beslag. Een bijzondere positie voor Joodse oorlogswezen was op voorhand een verloren zaak!

b. De achterstandspositie van de Joodse voogdij-instellingen

Verhey schrijft dat het voortbestaan van de Commissie OPK gemakkelijk kon worden gefinancierd uit de opbrengst van de vermogens van kinderen of uit de wezenrente die in de toekomst werd uitbetaald (blz. 123). Zij schrijft ook dat de commissie OPK door de Overheid werd gefinancierd en dat OPK “een van de ‘keurigste en zuinigste’ naoorlogse overheidsinstellingen was gebleken” (blz. 128).

Het uitgangspunt van het Besluit Oorlogspiegelkinderen dat eventueel aanwezig vermogen voor de opvoeding moest worden gebruikt gold ook voor de Joodse voogdij-instellingen. Er waren echter wel behoorlijk wat verschillen met de Commissie OPK. Le-Ezrath werd niet door de Overheid gefinancierd, maar kwam voort uit ‘particulier initiatief’. Dat betekende dat zij alle kosten, die niet werden doorgerekend naar de vermogens van de kinderen, voor eigen rekening moest nemen. Toch rekende men zo min mogelijk door naar de kinderen. In een soort Beleidsboek is de regeling t.a.v. het ‘Vermogen van Pupillen’ vastgelegd. Het stuk is ongedateerd, maar zit in een map die de jaren 1957/1958 bestrijkt. “*Het D.B. besluit welke kosten van verpleging en opvoeding uit de rente en het vermogen van eigen pupillen worden vergoed. Het vermogen van eigen pupillen wordt zoveel mogelijk in stand gehouden.*”

Die inzet bleek echter binnen het kader van het Overheidsbeleid en de financiële mogelijkheden van de instellingen niet altijd haalbaar. Niet alle, voor de pupillen nadelige, maatregelen van de Overheid konden vanuit Joods geld worden gecompenseerd.

In een lezing in Tel Aviv in 2001 beschreef Verhey aan de hand van de Jaarrekening 1956 dat van de 80.000 gulden kosten voor de Rudelsheimstichting, slechts 35.000 gulden aan pleeggelden van de Overheid werd ontvangen. Verhey stelde: *”De enorme tekorten, gemiddeld zestig tot zeventig procent van de werkelijke kosten, werden aangevuld met subsidies van Cefina én met het eigen vermogen. Toen midden jaren vijftig de bodems van de vermogens van Rudelsheimstichting en Bergstichting in zicht kwamen, werd het vermogen van het Joods Jongens- en Meisjesweeshuis aangesproken. Le-Ezrath, dat nagenoeg geen geld van de Overheid kreeg, werd vanaf 1949 bijna compleet gefinancierd uit subsidies van Cefina, maar vooral door het Joods Jongens- en Meisjesweeshuis.”*

In paragraaf 4 wordt nader toegelicht hoe het vermogensbeheer werd uitgevoerd en wat de zogenaamde ‘financiële dossiers’ inhielden. Laten wij hieronder eens kijken wat nu echt werd doorgerekend.

2. Beleidszaken

a. De ‘schadeboekjes’

In februari 1951, zo schrijft Verhey op blz. 145, vergaderde het dagelijks bestuur van de Fusie over het gebruik van de vermogens van de kinderen die met Leo en Riek Cohen naar Israël zouden gaan. *“De Notulen van februari 1951 melden: ‘a) Alle kinderen ontvangen dezelfde uitzet. b) De uitzet van de kinderen wordt van de schadeboekjes betaald. c) Kinderen, die geen schadeboekjes bezitten of een te kleine uitkering hebben ontvangen, worden op kosten van de Berg-Stichting uitgerust, respectievelijk zal het ontbrekende bedrag door de Berg-Stichting worden bijgepast. Saldi van schadeboekjes van andere kinderen mogen in geen geval voor deze groep worden gebruikt. d) De reiskosten komen ten laste van de Berg-Stichting. e) Kinderen, die over voldoende contante middelen beschikken, kunnen, indien nodig, behalve de uitzet nog andere nuttige dingen meenemen.’ Met andere woorden, de vermogens van kinderen die naar Israël gingen, konden worden opgebruikt.”*

Die zogenaamde ‘schadeboekjes’ worden op blz. 144 als volgt door Verhey toegelicht: *“de spaarbank-boekjes waren geopend. Elk kind had zo een spaarrekening vanwege de uitkeringen van de Schade-Enquete Commissie, de instantie die een vergoeding gaf voor geroofd huisraad.”* Verhey gaat er echter ten onrechte vanuit dat de schadeboekjes spaarbankboekjes waren.

Lipschits beschrijft in zijn boek “De kleine Sjoa” op blz. 99-100 deze zogenaamde schadeboekjes. Hij stelt dat de door de SEC uit te keren bedragen niet contant werden uitgekeerd. “Het toegekende schadebedrag werd vastgezet op een ‘huisraadschadeboekje ‘bij de Nederlandse Middenstands Bank. In dat boekje zaten ‘koopbriefjes’ waarmee je naar de winkel kon gaan om spulletjes te kopen.

De winkelier vulde de ‘koopbriefjes’ in en stuurde ze naar de bank. Dit alles, zo staat in de handleiding voor enquêteurs ‘om een bestedingscontrole mogelijk te maken, opdat de grootst mogelijke zekerheid zou worden verkregen ten aanzien van een juiste besteding, namelijk wederaanschaffing van hetgeen verloren ging’.” Kortom deze koopbriefjes dienden wel in het normale verkeer te worden uitgegeven en konden niet als vermogen worden beschouwd⁵.

Uit bovenstaand citaat van Verhey wordt, in tegenstelling tot wat zij suggereert, juist duidelijk dat bij het op alijah gaan alleen kleine bedragen uit de vermogens van de kinderen mochten worden gebruikt, hetgeen in lijn is met de eerder geciteerde beleidsregel dat zoveel mogelijk het vermogen van de kinderen in stand moest worden gehouden. In principe kwam men niet aan te verwachten JOKOS-gelden⁶ of andere herstelbetalingen, noch aan de werkelijke ‘erfenissen’ van de kinderen. Indien dat wel gebeurde, blijkt uit sociale dossiers van de pupillen, betrof het een pupil met een aanzienlijk vermogen en werd er een ‘request’ ingediend bij de kantonrechter.

⁵ Er zijn aanwijzingen dat de Joodse voogdij-instellingen deze zogenaamde schadeboekjes zo lang heeft ontzien dat het systeem van ‘bonboekjes’ werd verlaten en deze werden omgezet (door de overheid of door de Fusie zelf?) in spaarbankboekjes. Dit laat echter onverlet de doelstelling van de schadeboekjes en het feit dat deze niet als vermogensbestanddeel kunnen worden beschouwd.

⁶ Overigens speelde de Nederlandse Overheid later ook hier een ‘zuinige’ rol. De door de Schade- Enquete Commissie uitgekeerde bedragen werden door de ‘begripvolle’ Overheid verrekend met de Jokus-vergoedingen uit West-Duitsland.

Dat de Bergstichting zelf een aanzienlijke som gelds in het Alijah-project stak blijkt uit een citaat van de genoemde lezing van Elma Verhey: “Ook voor de reis- en uitrustingskosten naar Israël, werden relatief grote bedragen betaald uit het eigen vermogen van de voorgedij-instellingen. De Bergstichting bijvoorbeeld, onttrok in 1951 zo’n twintigduizend gulden uit haar eigen vermogen voor de alijah van pupillen. In 1952 ging het om een bedrag van dertigduizend gulden, waarvan de helft rechtstreeks naar de kibboets Gevar Am werd overgemaakt. Er werd, zo schrijft de accountant, onder meer een tractor mee aangeschaft.” Buiten het geld dat naar Gevar Am ging moet er derhalve zo’n 5.000 gulden besteed zijn aan de reis- en uitrustingskosten van de pupillen.

b. Pleeggelden

Op blz. 153 stelt Verhey: “Ondanks het grote vermogen van de Fusie werd er steeds vaker een beroep gedaan op de vermogens van kinderen. In 1954 was voor het eerst besloten pleeggeld in rekening te brengen bij kinderen met een vermogen van boven de 7.500 gulden. Financieel directeur Friedmann drong erop aan geen grens te trekken en alle kinderen met een vermogen pleeggeld in rekening te brengen. Daarmee zou de Fusie een extra inkomen verkrijgen van 10.000 gulden per jaar. Het dagelijks bestuur was tegen, maar in de zomer van 1955 ging het overstag.”

Hoe was de situatie in werkelijkheid? In 1954 besluit de Overheid om de duimschroeven wat betreft de vermogens van de oorlogspleegkinderen nog verder aan te draaien. De pleeggelden die de Overheid betaalt worden per kind berekend en waren afhankelijk van leeftijd, opleidingskosten én eigen inkomsten. Daaronder werden opbrengsten van vermogens gerekend, de rente van spaarrekeningen en/of opbrengsten van aandelen of obligaties. Het betekende dat de voorgedij-instellingen voor een ‘rijk’ kind, minder pleeggeld van de Overheid ontvingen dan voor een kind zonder vermogen. Er was dan ook geen sprake van een ‘extra inkomen’ voor de Fusie, maar van een extra financiële belasting van het Fusie-budget.

Een citaat uit de bron die Verhey voor haar bewering gebruikt:

“Enige maanden geleden heeft het D.B. besloten slechts bij die kinderen de rente van hun vermogen voor onderhouds-doeleinden aan te spreken, waar het vermogen hoger dan fl. 7.500,- is. De heer Friedmann deelt mede, dat hierdoor het budget met bijna f 10.000,- belast wordt en geeft in overweging op dit besluit terug te komen. Het D.B. is van mening, dat wij de grens van fl. 7.500,- moeten handhaven.” (DB-notulen d.d. 18 november 1954).

In vervolg op bovenstaande passage stelt Verhey: “Van kinderen die werkten werd vanaf 1955 de helft van hun inkomen als pleeggeld ingehouden.” Ook hier is het niet de behoefte van de Joodse instellingen om zich te verrijken, maar de gevolgen van het strakke en weinig begripvolle Overheidsbeleid. Immers, alle inkomsten werden op de pleeggelden in mindering gebracht, zo ook inkomsten uit arbeid. Overigens wordt door het Dagelijks Bestuur niet besloten om de helft van deze gelden als pleeggeld in te houden, maar eenderde. Op 14 november 1955 stelt het Dagelijks Bestuur “de zakgeldregeling der verdienende kinderen in de tehuizen” vast: “eenderde van het verdiende geld wordt ten behoeve van het kind vast op een spaarbankboekje gezet; eenderde wordt als pleeggeld ingehouden; uit het laatste eenderde wordt het zakgeld bestreden en dienen nuttige dingen onder leiding van de directies te worden aangeschaft.”

Verhey zet bovenstaande, en andere maatregelen - waarover later - af tegen het aanzienlijke vermogen van de instellingen. Op blz. 152 noemt zij weliswaar een tekort van Le-Ezrath van zo’n 200.000 gulden, maar daartegenover worden de opbrengsten uit vermogen, de subsidie van Cefina en bedragen genoemd die vanuit de Overheid kwamen als herstelbetalingen. Ook hier schetst Verhey een onzuiver beeld.

Uit de volgende passage uit de vergadering van de Financiële Commissie op 1 juni 1955 blijkt hoezeer het bestuur zich zorgen moest maken over de financiële situatie: “Ter vergadering werden de financiële jaarverslagen uitvoerig besproken. De Financiële Commissie maakt zich grote zorgen over het feit, dat wij jaarlijks 3 à 4 ton interen. Dit verlies werd in het jaar 1954

weliswaar weer goed gemaakt door incidentele inkomsten (erfenissen, legaten en rechtsherstel) en ook voor het jaar 1955 zijn dergelijke buitengewone inkomsten nog te verwachten. Men is echter van mening, dat deze bron in de komende jaren gauw zal opdrogen. De Financiële Commissie verzoekt derhalve het Dagelijks Bestuur met klem om een straffe toezicht op de uitgaven der tehuizen. De Commissie kan een onbehagelijk gevoel ten aanzien van het beleid der directies der tehuizen niet onderdrukken.”

c. Wezenrente

Verhey veroordeelt hard het gebruik dat de Joodse voogdij-instellingen maken van de (achterstallige) wezenrente. Dat is vreemd daar ook de Commissie OPK deze gelden gebruikt. Het verschil is bovendien nog dat OPK een door de overheid gefinancierde organisatie was en de Joodse voogdij-instellingen de kosten zelf moesten opbrengen.

Zo vermeldt het Jaarverslag van de Fusie uit 1954 dat de afdeling vermogensbeheer wordt bezet door een jurist, een boekhouder en twee secretaresses. Het totaal beheerde vermogen heeft op dat moment een waarde van ca. 2 miljoen gulden en de kosten van het beheer “zijn relatief laag, n.l. 1% per jaar van de som der behorende vermogens”. Deze 20.000 gulden diende echter wel gefinancierd te worden. Hoewel, zo stelde Verhey in haar lezing te Tel Aviv, de inspanningen en de kosten die met de opsporing van de vermogens van de Joodse weeskinderen zo groot waren dat niet-Joodse voogdij-instellingen daarom geen voogdijen over Joodse weeskinderen accepteerden, droeg de Overheid niet bij in deze kosten!

De Wezenrente vormde een onderdeel van de Invaliditeitswet uit 1919 en gaf de wezen of pleegkinderen het recht op een klein bedrag voor onderhoud. Met dit kleine bedrag hoopte de Overheid ‘de verwilderung van de jeugd’ te voorkomen. Wezenrente vormde dan ook geen ‘vermogensonderdeel’ en kon zonder bezwaar worden ingezet. De Fusie gebruikte de wezenrente ter bestrijding van een deel van de kosten die voor het vermogensbeheer moesten worden gemaakt. Kosten die eigenlijk de Overheid voor zijn rekening had moeten nemen.

Uit het voorbeeld van Jetta G. op blz. 172 blijkt de achterstallige wezenrente tussen 1 januari 1945 en 1 januari 1950 een bedrag te betreffen van 1.887,94 gulden. Per jaar dus 377,59 gulden.

d. Diversen

Verhey noemt nog een aantal voorbeelden waar gebruik van het vermogen zou zijn gemaakt. Blz. 149-150: Beschreven wordt een jongen die na het vertrek van Leo en Riek Cohen terug moet worden gehaald uit Israël. *“De Jongen moest beslist teruggehaald worden naar Nederland, vond Reitsema.”* en *“Het Fusiebestuur besloot de kosten, waaronder de dure vliegticket van duizend gulden, nodig omdat het niet verstandig leek de jongen in zijn eentje de lange bootreis terug naar Nederland te laten maken, uit het eigen vermogen van de jongen te financieren.”*

Ook hier liggen de zaken wat anders dan Verhey schrijft: Reitsema vindt het, volgens de brief van 5 januari 1954, niet verantwoord ‘om N.N. alleen, d.w.z. vrijwel aangewezen op eigen krachten, achter te laten in G.A.’ Reitsema ziet echter twee mogelijkheden: Ten eerste, zou N.N. “geadopteerd” kunnen worden door een gezin in G.A., daarnaast moet er iemand gevonden worden, die zich intensief met hem bezighoudt, a.h.w. case-work met hem doet (D,-E.O.). Indien dit plan niet te realiseren is of ook na ernstige pogingen daartoe, tenslotte niet door N.N. wordt geaanvaard, blijft over:” Als alternatief wordt terugkeer beschreven met de mogelijkheid van emigratie naar Amerika in het vooruitzicht.

Uit het sociaal dossier van N.N. blijkt dat er tussen Leo Cohen en het bestuur van Gevar Am uitgebreid over de situatie is gesproken. Uiteindelijk kwam men tot het advies om de jongen terug naar Nederland te laten gaan. In dat advies speelde een grote rol dat de jongen nadrukkelijk zelf aangaf naar Nederland terug te willen keren. De feiten liggen dus wat genuanceerder dan Verhey schrijft.

In de notulen staat niet dat de duizend gulden uit het vermogen van N.N. moet worden gehaald. “Onze pupil N.N. is enige weken geleden uit Israël teruggekomen. Met deze reis was een bedrag

van ca. fl. 1.000,- gemoeid. Het D.B. besluit, hiervoor **de rente van het vermogen, die gedurende zijn verblijf in Israël is ontstaan, te gebruiken**⁷.”

Hoewel ook hier de eindafrekening niet in het dossier aanwezig is, lijkt het nagenoeg zeker dat een flink deel van de fl. 1.000,- door de Fusie is betaald.

Blz. 153: “En er werd bezuinigd op de uitrusting voor kinderen die op alijah gingen en die geen geld meer bezaten.”

In de notulen van 14 november 1955 staat; “Voor naar Israël vertrekkende pupillen werd door ons tot nu toe een bedrag van fl. 750,- voor de uitzet ter beschikking gesteld. Op verzoek van “Hachsjarah en Alijah” wordt dit bedrag tot fl. 500,- gereduceerd, waardoor het gelijkgesteld wordt met het bedrag, dat Hachsjarah en Alijah voor uitzetten beschikbaar stelt.”

Kortom, geen bezuiniging maar een uniformering van regelgeving tussen twee organisaties, waarbij overigens duidelijk wordt dat de Fusie juist royaal was.

3. Uitspraken van betrokkenen

a. De enquête in Israël onder oorlogswezen

Verhey heeft in Israël een enquête gehouden. “Aan de hand van de enquête”, zo stelt zij op blz. 188, “moet worden vastgesteld dat er in Israël grote onvrede bestaat over de wijze waarop Le-Ezrath de vermogens heeft beheerd.” Vervolgens worden er allerlei aantallen en percentages gemeld.

Dat er bij een aantal oorlogswezen, m.n. in Israël, onrust bestaat is niet te ontkennen. Uit de gehouden enquête kunnen echter slechts zeer beperkte conclusies worden getrokken. Uit de noot 14 van dit hoofdstuk blijkt dat voor de enquête gebruik is gemaakt van het adressenbestand van het Centraal Meldpunt Israël.

Het betreft ruim negentig adressen, waarvan vijfenvestig personen als oorlogswezen de enquête hebben teruggestuurd. Eén deelde mee geen interesse te hebben, vijf melden zich uit zichzelf aan. Het betreft derhalve 43 personen.

De enquête is daarmee geenszins representatief.

- 1 Hoewel de cijfers over het aantal oorlogswezen in Israël nogal onduidelijk zijn, kunnen we uitgaan van ca. 219 oorlogswezen in Israël in 1957. Om zelf maar eens met cijfers te goochelen: Indien er nu nog 200 oorlogswezen in Israël zouden zijn, betreft de onderzochte groep 21,5%.
- 2 De enquête is gehouden vanuit het adressenbestand van het Centraal Meldpunt Israël. Echter, hiertoe wenden zich juist degenen die vragen hadden over de afhandeling van zaken na de oorlog. Dat er een hoog percentage ontevreden is, kan voor een belangrijk deel hierdoor verklaard worden. Degenen die immers zich *niet* melden bij het Centraal Meldpunt Israël, waren ofwel tevreden of namen de moeite niet om te schrijven. Hoe groot de laatste groep is, is niet vast te stellen.

Kortom, het is onbekend of de enquête representatief is. Hij is daarmee hoogstens bruikbaar om als uitgangspunt te dienen voor onderzoek naar een aantal individuele gevallen.

Natuurlijk is het mogelijk dat er bij het beheer, en ook bij het behandelen van Jokos-claims fouten zijn gemaakt. Helaas is dit door de vernietiging van dossiers niet meer te achterhalen. Tegenover uitspraken die worden gedaan in ‘Kind van de rekening’ kunnen echter ook andere verhalen worden gesteld. Zeker is, dat de conclusie dat er systematisch en bewust oneigenlijk is gehandeld bij het beheer van de vermogens van de oorlogswezen, volstrekt niet met de gebruikte bronnen onderbouwd en bewezen kan worden.

Dat er vele onduidelijkheden rond het beheer van de vermogens bestaan is niet verwonderlijk. Hoe ingewikkeld het allemaal lag besprak Verhey in haar lezing te Tel Aviv: “Maar de meeste

⁷ Niet alleen het bestuur maakte een duidelijk verschil tussen ‘het vermogen’ en de rente op het vermogen. In 1954 besloot de Overheid om het pleeggeld, wat wij nu noemen, ‘inkomensafhankelijk’ te maken. De opbrengst van de vermogens (b.v. rente en dividend) worden van het pleeggeld dat de overheid betaalt voor de kinderen afgetrokken. Kortom, het onderscheid was overeenkomstig de toenmalige regelgeving.

kinderen, zo is onze voorlopige conclusie, erfdn van ouders en grootouders vaak niet méér dan een uitkering voor geroofde huisraad. Daarbij moet u denken aan bedragen van vijfhonderd, misschien duizend gulden. Ook de ingeleverde spaartegoeden bij Liro gaan vaak om nog geen honderd gulden. Slechts een klein deel van de Joodse gemeenschap moet onroerend goed, aandelen of ander bezit hebben gehad. En voorzover kinderen dergelijke vermogens erfdn, moesten daarover enorme sommen aan successierechten worden afgedragen. Zeker als het om een nalatenschap van een tante of oom ging.”

b. Uitspraken betrokkenen

Verhey heeft enkele personen gevonden die destijds bij werk van de Fusie betrokken waren. Prominent daarbij is de accountant Max Duitscher, die de jaarrekening van de Fusie controleerde, en oud-bestuurslid Bob Engelsman.

Blz. 180: “Accountant Max Duitser (het is Duitscher!), die jarenlang de financiën van de Fusie controleerde, is er van overtuigd dat er zeer goed op de grotere vermogens van kinderen is gelet. Maar of dit ook geldt voor de kleinere vermogens? Volgens Duitser werden die als ‘peanuts money’ beschouwd. Oud-bestuurslid Bob Engelsman verbaasde zich niet over de recente vragen omtrent het vermogensbeheer. Hij meende zich te herinneren dat er ook in zijn tijd, hij was bestuurslid van midden jaren vijftig tot eind jaren zestig, geruchten de ronde deden dat er niet altijd op een juiste manier met vermogens van kinderen was omgesprongen.”

Max Duitscher en Bob Engelsman zijn de bovenstaande citaten voorgelegd. Max Duitscher schrijft d.d. 21 februari 2005: “Ofschoon de controle op het vermogensbeheer berustte bij mijn collega Mesritz, lijkt het mij zeer onwaarschijnlijk, dat de administratie en mijn collega Mesritz onderscheid zouden hebben gemaakt tussen grote en kleine vermogens. De uitdrukking ‘peanuts money’ was mij tot op heden onbekend!”. Duitscher kenmerkt de vragen die door Verhey aan hem zijn gesteld als insinuerend.

Bob Engelsman schrijft d.d. 1 maart 2005: “De bewering dat ik mij niet heb verbaasd over recente vragen inzake het vermogensbeheer van de pupillen is absoluut niet waar. Het kan zijn dat deze opmerking volkomen uit zijn verband is gerukt. Maar niets is minder waar. Ik had trouwens nimmer iets te maken met het vermogensbeheer van de pupillen en zoals reeds eerder vermeld, de accountant Jacques Mesritz had de naam uitermate precies te zijn en 100% betrouwbaar.”

Uit gespreksverslagen die Elma Verhey in het kader van een eerder concept maakte van gesprekken die eind 2001 werden gevoerd, waren Duitscher en Engelsman zeker niet de enige die in werkelijkheid een groot vertrouwen hadden in de integriteit van het bestuur en de medewerkers van de Fusie.

Een oud-medewerker die bij Le-Ezrath op de financiële afdeling werkte reageert vol verbazing als hij hoort dat kinderen nu zeggen dat er niets zou zijn uitbetaald. “Onzin! De rechter hield toezicht. Jokos is ook uitbetaald! Ik heb die afrekeningen gezien.” “En dan iemand als Leo Cohen, met zoveel persoonlijke contacten met kinderen... dat kan niet... uitgesloten... die zou geen cent...”

Een maatschappelijk werker van Le-Ezrath zegt retorisch: “Stel er is gesjoemeld. Formeel kan dat al helemaal niet omdat de kantonrechter voor elke cent toestemming moest geven. Die had je dan toch wel aan je zijde moeten hebben, plus de toezienend voogd.”

Een maatschappelijk werkster: “Maar de meeste hadden niets. De rente ja, dat mocht gebruikt worden voor speciale dingen. Maar als wij maatschappelijk werkers daarmee iets extra wilden doen, was de afdeling boekhouding niet blij, zo kan ik je verzekeren. Die vonden dat alle geld zoveel mogelijk bij elkaar moest worden gehouden tot het 21ste jaar.”

In deze periode werd ook Max Duitscher geïnterviewd. “Fraude? Ik kan me er niets bij voorstellen! Van Crefeld, vz Bergstichting. Die man was kantonrechter! Hellendahl, rijksaccountant! Paul Frank, vennoot van Meijer en Hurtner. Kom op! En dan al die mensen op de boekhouding bij Le-Ezrath. Zulke peuterige mensen, waren hele dagen aan het rommelen met de SEC, met de Banken, om tot op de cent nauwkeurig geld te krijgen. Ik geloof er niets van!”

4. Kleine vermogens mogen van het Fusiebestuur niet gecontroleerd worden

Op blz 206 stelt Verhey dat de externe accountant opdracht kreeg *“om zich niet meer te bemoeien met de controle op het beheer van de kleinere vermogens.”* Gesuggereerd wordt dat daarmee het gesjoemel met de vermogens van de pupillen (*“het valt te betwijfelen of de vermogens van de kinderen in alle gevallen correct zijn beheerd en afgerekend.”* *“De uitrusting die de kinderen bij hun vertrek hadden meegenomen was zelfs van willekeurige vermogens aangeschaft”*) werd afgedekt. Op de bladzijden 179-180 wordt dit nader onderbouwd. Bestudering van de door Verhey gebruikte bronnen levert echter ook hier een ander beeld op dan wordt geschetst.

Feitelijk blijkt uit de notulen van de vergadering van 21 mei 1950, dat de accountantscontrole zich volgens het bestuur uitstrekte tot *“1^e controle van alle vermogens die aan ons zijn overgedragen”*. De toevoegingen in de punten 2 en 3 slaan op de wijze hoe de accountant dit deed, namelijk *“2^e controle van alle grote vermogens”* en *“3^e steekproeven uit de overige groep”*. Verhey concludeert uit de notulen van het bestuur d.d. 2 augustus 1951, dat in dit beleid verandering is opgetreden. Feitelijk staat er echter iets anders in deze notulen, n.l. dat de accountant wordt verzocht om niet meer te controleren of *“alle werkzaamheden, die ten behoeve van de pupillen dienen te worden uitgevoerd, ook gedaan zijn”*. Dit wordt in de brief aan de accountant van 3 augustus 1951 bevestigd.

Ook hier betreft het niet de controletaak van de accountant, maar de wijze waarop de accountant deze taak uitvoerde. Mesritz stond bekend als een zeer precieze accountant (Bob Engelsman) die zeer zorgvuldig was en nagenoeg alles controleerde. Gezien de kosten, fl. 10.000,- per jaar, was het Fusiebestuur van mening dat de wijze waarop de controletaak werd ingevuld ook anders kon.

In een advies over de uitbestedingsmogelijkheid van het vermogensbeheer (brief van Mesritz aan de Fusie d.d. 1 september 1953, twee jaar nadat hij de brief van het fusiebestuur had ontvangen) somt de accountant zelf op wat hij onder zijn *“zuivere controletaak”* ziet, namelijk: *“a) belastingaangelegenheden; b) beoordeling van vrijwel alle stukken als successie-memories, rekeningen en verantwoordingen van bewindvoerders, boedelscheidingsacten, jaarrekeningen van bedrijven, waarin uw pupillen gerechtigd zijn, e.d.; c) het attenderen op uit onze bestudering voortvloeiend gerechercheerd vermogen, resp. op benadelingen van pupillen; d) het met uw afgevaardigde bijwonen van Algemene Vergaderingen van Naamloze Vennootschappen; e) formele controlewerkzaamheden; f) controleren van door U aan de Kantonrechter afgelegde rekeningen en verantwoording”*.

Niets duidt er op dat de accountant de opdracht is gegeven de steekproefsgewijze controle van de kleine vermogens te stoppen. Had dat gebeurd dan had Mesritz, als rechtgeaarde accountant, ongetwijfeld geweigerd de eindafrekeningen van de pupillen af te tekenen.

Conclusie

De Fusie heeft, ondanks de regelgeving van de Nederlandse Overheid, en ondanks zeer hoge exploitatiekosten als gevolg van onvoldoende subsidiëring van diezelfde Nederlandse Overheid, zich tot het uiterste ingespannen om de vermogens van de pupillen te ontzien.

In zijn algemeenheid werden, indien nodig, alleen opbrengsten gebruikt die niet als vermogensonderdeel worden gezien, zoals het schadeboekje, de wezenrente en de opbrengst van vermogen.

Indien niettemin het vermogen moest worden aangetast -m.n. bij meer vermogende pupillen- dan werd hiertoe toestemming gevraagd bij de kantonrechter.

De conclusie van Elma Verhey dat de vermogens van de pupillen werden gebruikt ter dekking van exploitatiekosten van de Fusie wordt geenszins door de bronnen ondersteund. Integendeel, er ontstaat het beeld van een zeer zorgvuldig vermogensbeheer.

VI. De financiële dossiers van de minderjarige oorlogswezen werden in 1973 door Leo Cohen, directeur van LEH, vernietigd als ‘cover-up’.

In dit hoofdstuk worden de bronnen die Elma Verhey gebruikt om tot de conclusie te komen dat Leo Cohen in 1976 eigenmachtig de financiële dossiers van de pupillen heeft vernietigd teneinde bewijsmateriaal van misbruik te doen verdwijnen, getoetst en op zijn juistheid gecontroleerd.

1. Algemeen

Op de blz. 177-179 wordt de vernietiging van de dossiers gereconstrueerd. Het betreft een essentieel deel van het manuscript.

“Waarom Cohen de financiële stukken heeft vernietigd, blijft een raadsel. In de wereld van de jeugdzorg was het traditie om alle documenten over het vermogensbeheer van wees- of voogdijkinderen te bewaren. Ook het beleid van OPK en de latere stichting Hulp aan Oorlogspleegekinderen wijst daarop. Er lijkt maar één verklaring mogelijk: Cohen heeft achteraf vraagtekens gezet bij de ruime manier waarop er uit vermogens van kinderen was geput, ook door hemzelf.”

De conclusie die Verhey trekt gaat bijzonder ver. Kan deze verregaande conclusie dat er slechts één verklaring mogelijk is ook wetenschappelijk onderbouwd worden?

Verhey beschrijft de bezwaren van Mr. Gerard Polak tegen het vernietigen van dossiers juist. Op 18 november 1975 schreef Polak vanuit Israël een brief aan het bestuur van Le-Ezrath. Benadrukt moet echter worden dat Polak in zijn pleidooi het gebruik voor aanvragen voor de sociale rapportages in het kader van de Wet Uitkeringen Vervolgingslachtoffers 1940-1945 op het oog had en derhalve m.n. de sociale dossiers (de financiële dossiers zijn niet van belang bij aanvragen i.h.k.v. de Wuv). Deze wet was in 1973 bekrachtigd en in Nederland en Israël werden er door respectievelijk JMW en het Bureau Israël WUV duizenden sociale rapportages gemaakt voor de beoordeling van de aanvragen in het kader van deze wet. Polak leidde het Bureau Israël en was vanuit zijn betrokkenheid als bestuurslid van de Fusie goed op de hoogte van de archieven van de Fusie.

Verhey schrijft: *“Vanwege de bezwaren van Polak besloot het bestuur niet tot vernietiging over te gaan. Het jaarverslag over 1976 vermeldt dat besluit nog een expliciet: ‘na ampele discussie’ was besloten ‘niet tot vernietiging van deze dossiers over te gaan’. Maar blijkens een brief van de Fusiedirectie van 26 januari 1976 had Cohen het schonen van de dossiers ter hand genomen. ‘Daarbij wordt niet alleen van de deskundige inzichten van de heer Cohen gebruik gemaakt, maar wordt ook zorgvuldig overwogen wat beslist behouden moet worden en welke gegevens zonder bezwaar vernietigd kunnen worden’.*

De gebruikte bron bevestigt de uitspraak ‘Vanwege de bezwaren van Polak besloot het bestuur niet tot vernietiging over te gaan’ echter geenszins. In het verslag van de vergadering van het Dagelijks Bestuur d.d. 16 december 1975 staat: “met het oog op de enerzijds door Polak schriftelijk uiteengezette bezwaren en anderzijds de visie van de heer Leo Cohen ten aanzien van eventuele vernietiging van sociale dossiers, acht de vergadering op dit moment alleen het vernietigen van die sociale dossiers mogelijk, die volgens de heer Cohen inderdaad zonder enige bezwaar kunnen worden vernietigd. In verband met een eventueel gebrek aan opbergruimte in het nieuwe kantoor zal het te handhaven archief wellicht naar een aparte opslagruimte moeten worden overgebracht. De mogelijkheden voor microfilm die door de vergadering ter kennisgeving worden aangenomen zullen eventueel benut worden. Volgens de heer Cohen blijven ongeveer 500 dossiers van OPK’s, (die waarschijnlijk gemiddeld uit 15 bladen bestaan) over, die in de

toekomst eventueel belangrijk kunnen blijken te zijn.” De brief van ‘de Fusiedirectie’, wnd. directeur N. Boeken, onderschrijft het besluit van het dagelijks bestuur volledig. Kortom, Leo Cohen gaat geenszins in tegen het besluit van het dagelijks bestuur! Dat niet zozeer de financiële dossiers tot discussie leidden, maar dat het eigenlijk om de sociale dossiers ging, wordt ondersteund door een verslag van de bestuursvergadering van 17 november 1975, de vergadering die aan bovenstaande besluitvorming voorafging. Naar aanleiding van de door Mr. Polak geuite bezwaren wordt de kwestie “mede gelet op de mening van de heer Leo Cohen” opnieuw overwogen. Uit het verslag blijkt dat men Joods Maatschappelijk Werk geraadpleegd heeft. “De staf van Joods Maatschappelijk Werk heeft zich in deze duidelijk uitgesproken ten gunste van vernietiging, aangezien benodigde gegevens voor het opmaken van WUV-rapporten via het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie of het Rode Kruis kunnen worden opgevraagd.” Zelfs JMW, vanaf het begin van de Wet Uitkeringen Vervolgingslachtoffers 1940-1945 in 1973 aangemerkt als begeleidende instelling, zag op dat moment nog niet de grote waarde in van de sociale dossiers van Le-Ezrath hajeled. De Le-Ezrath-dossiers zijn uiteindelijk ondergebracht bij het RIOD en zijn eerst enkele jaren geleden bij de overige archieven die onder beheer staan van JMW, in het Gemeentearchief Amsterdam ondergebracht.

Belangrijk is overigens dat het D.B. spreekt van ‘sociale dossiers’. Het D.B. kende zeker het verschil tussen sociale dossiers en de financiële dossiers. Over vernietiging van de financiële dossiers lijkt geen discussie te zijn geweest. Gezien de omvang, het ruimtegebrek en de toenmalige inschatting van wat nodig was om een eventuele Wuv-aanvraag te ondersteunen, was dit niet zo vreemd.⁸

a. De afdeling Vermogensbeheer

In 1954 worden in het Jaarverslag de werkzaamheden van de afdeling Vermogensbeheer beschreven. Het geeft een bijzonder inzicht in het werk dat werd verricht en de verantwoordelijkheid die werd gevoeld.

“Ingevolge de Wet beheert de voogd het vermogen van zijn pupil. Dit deel van de zorg is met tal van waarborgen omkleed, teneinde voor zover mogelijk te voorkomen dat de voogd misbruik maakt van zijn positie.”

Bij aanvang van de voogdij verklaart de voogd onder ede ten overstaan van de kantonrechter welke vermogensbestanddelen hij van zijn pupil onder zich heeft; om de twee jaar legt hij op vordering van de toeziende voogd een verantwoording af over de afgelopen periode: beleggingen moeten geschieden, hetzij in overheidsobligaties, hetzij met hypothecair verband. Bij bijzondere gebeurtenissen is de voorafgaande goedkeuring van de Kantonrechter vereist.

Het vermogensbeheer is geenszins de eenvoudigste taak van de voogd, vooral niet wanneer de pupil van ouders of anderen een min of meer aanzienlijk vermogen heeft geërfd, zoals bij verscheidene pupillen van de gefusioneerde instellingen het geval is. In 1954 voerden deze instellingen het beheer over de vermogens van 129 pupillen. De grootte dier vermogens varieert van enige honderden guldens - in de regel een uitkering van het Commissariaat voor oorlogsschade wegens door de ouders geleden huisraadschade- tot fl. 300.000,-.

De eerste fase, het opsporen van vermogensdelen van -potentiële- erflaters is thans vrijwel voltooid. Op het ogenblik is voornamelijk aan de orde de scheiding en deling van nalatenschappen waarin pupillen deelgerechtigd zijn. Hoewel; in het afgelopen jaar veel boedels zijn gescheiden is het einde van deze fase nog niet in zicht. De oorzaak hiervan is gelegen 1. in de samengesteldheid der nalatenschappen, waarvan de liquidatie veel tijd in beslag neemt en 2.

⁸ Verhey stelt dat in tegenstelling tot de Fusie de Commissie OPK de financiële dossiers niet heeft vernietigd en dat het traditie was om alle documenten te bewaren. Meir van der Sluis, medewerker van de Fusie en later JMW, meldt dat hij in de jaren '80 persoonlijk heeft ingegrepen toen de Raad voor de Kinderbescherming in Amsterdam de sociale en financiële dossiers van de Commissie OPK wilde vernietigen. Deze dossiers zijn daarop ondergebracht bij het Gemeentearchief in Haarlem.

in erfrechtelijke moeilijkheden, daar in zeer veel boedels delen onbeheerd zijn. In deze laatste belemmering werd voorzien door benoeming van curatoren, een enkele keer door inbezitting door de bekende erven.

In 1954 deed Renovatum uitkeringen waarvan verscheidene pupillen en oud-pupillen profiteerden. L.V.V.S. doet ons regelmatig kleine bedragen toekomen, ook wanneer die afkomstig zijn van naaste familieleden, waarvan het vaststellen der wettelijke vererving niet verantwoord is. Belegging van contanten vindt op gezette tijden plaats.”

De omvang van deze werkzaamheden was ongetwijfeld de reden dat niet-Joodse voorgedij-instellingen deze ‘ongesubsidieerde’ werkzaamheden niet wilden uitvoeren en Joodse oorlogswezen weigerden.

b. De financiële dossiers

Wat was het papieren gevolg van dat vermogensbeheer? Wat zat er zoal in een ‘financieel dossier’? Ik sluit daarbij weer aan bij de lezing van Verhey in Tel Aviv.

“Eind jaren veertig, begin jaren vijftig, had die instelling (Le-Ezrath) vier mensen in dienst die zich full-time, zoals dat tegenwoordig heet, met de opsporing van vermogens van weeskinderen bezighielden. De bureaucratie, die daarmee gepaard ging, is onvoorstelbaar. Over bedragen van één, twee gulden, ingeleverd bij de Liro door ouders en grootouders, moesten door het Rode Kruis ondertekende overlijdensverklaringen worden overlegd, door notarissen opgestelde erfregelingen, enz. enz. Van elk kind waren dan ook familiestambomen aangelegd. En per kind was er een aparte boekhouding, die -voorschrift van de overheid- door accountants werd gecontroleerd. Om u een idee te geven van de hoeveelheid werk: één heel gewoon, gemiddeld dossier besloeg minimaal tweehonderd vel papier.”

In de sociale dossiers zitten veelal nog afschriften van brieven aan instanties. Bij één zo’n gemiddeld dossier is aangetekend naar welke instanties zoal werd geschreven. Daarbij moet bedacht worden dat in de meeste gevallen één brief niet voldoende was om door de bureaucratie van de aangeschreven organisaties te breken!

Het ging daarbij om organisaties als:

De Schade Enquête Commissie, het Gemeente Girokantoor van Amsterdam, de Postcheque en Girodienst in Den Haag, de Rijkspostspaarbank, de Rijksverzekeringsbank, de Liquidatie van Verwaltung Sarphatistraat (LVVS), de Stichting Bewindvoering. In zeer veel gevallen moest voor de aanvragen bij deze instanties bij de Burgerlijke stand overlijdensaktes worden opgevraagd en diende, zoals Verhey dat stelt, verklaringen van erfrecht verkregen worden van notarissen. Met name bij kinderen in het buitenland vroegen instantie ‘Arrestaties de Vita’, een bewijs dat de oorlogswees in leven was en natuurlijk moesten er belastingen worden betaald en was er veelvuldig schriftelijk contact met de Inspectie der Registratie en Successie.

De gelden die uit de opsporingen voortkwamen en de handelingen die werden verricht inzake het vermogen van de kinderen werden nauwkeurig opgetekend. Indien dat b.v. het bezit van onroerend goed betrof, betekende dat ook correspondentie met de huurder. Indien dit het medebezit van een zaak betrof, diende ook in deze verhoudingen duidelijkheid te worden geschapen.

Dit alles diende zorgvuldig geadministreerd te worden. Het hoeft verder geen betoog, dat dit een gigantisch financieel archief opleverde, waarvan de mogelijke gebruikswaarde gering was. Niet vergeten moet worden dat alle beslissingen onder verschillende vormen van controle hadden gestaan.

2. Een andere verklaring voor de vernietiging van de financiële dossiers

In 1976 liggen er meters en meters aan dossiers in het archief van Le-Ezrath. Le-Ezrath gaat in 1976 integreren met JMW en verhuist mee naar het nieuwe pand in de De Lairessestraat. Beide organisaties gaan gebukt onder de last van hun enorme archieven. (Bij JMW is bekend dat het JOKOS-archief jarenlang bij een medewerker in een garage heeft gelegen voordat het in 1991 een onderkomen vond in het Gemeentearchief Amsterdam.)

De financiële dossiers van de oorlogswezen worden als afgehandeld beschouwd. De Commissie Vermogensbeheer Pupillen heeft zijn werk gedaan. Alles is door de afdeling Vermogensbeheer zorgvuldig geadministreerd. De accountant Mesritz die de vermogens controleerde had de eindafrekeningen goedgekeurd, de toeziend voogd had zijn of haar akkoord gegeven, de kantonrechter had décharge verleend en de eindafrekening en de vermogens waren overgedragen aan de meerderjarige oorlogswezen. De financiële stukken waren, zoals gebruikelijk, ruim tien jaar bewaard. Voor het gebruik in het kader van de aanvragen op de Wuv waren zij niet bruikbaar. Daar tegenover staat het enorme ruimtebeslag. Kortom, de vernietiging was een logische beslissing.

Conclusie

De financiële dossiers van de oorlogswezen zijn vernietigd uit ruimtegebrek. De dossiers waren na de accountantscontrole, na bekeken te zijn door de toeziend voogd en na décharge door de Kantonrechter, zoals gebruikelijk, nog tien jaar bewaard en waren afgehandeld.

In tegenstelling tot de sociale dossiers die belangrijk konden zijn voor de aanvragen op de Wet Uitkeringen Vervolgingslachtoffers 1940-1945 (WUV), zag men het belang van het bewaren van deze financiële gegevens ook niet in. Met de kennis die wij nu hebben van de behoefte van oorlogswezen om inzicht te hebben in hun verleden, is dit meer dan spijtig.

Op geen enkele wijze kan echter worden onderbouwd dat de vernietiging van de financiële dossiers is gebeurd om oneigenlijk gebruik van de vermogens van de pupillen door de Fusie te laten verdwijnen.

VII. Eindconclusie

JMW kan in enkele weken niet een onderzoek overdoen dat, met tussenpozen, vier jaar heeft geduurd. Toch kwam uit die enkele weken onderzoek een zo totaal ander beeld over het vermogensbeheer naar voren, dat JMW zich gedwongen voelt afstand van het boek te nemen.

Een zorgvuldige bestudering van een aantal van de bronnen, die door Elma Verhey zijn aangehaald, en het aanvullende materiaal dat verzameld is, leiden tot de volgende conclusies:

- 1 Het bestuur van de Fusie heeft, binnen het kader van het besluit om een aantal pupillen met Leo en Riek Cohen op alijah te laten gaan, voor zover kon worden nagegaan, in zijn algemeenheid met de grootste zorg gehandeld.**
- 2. Op basis van de door Elma Verhey gebruikte bronnen kan niet gesteld worden dat de vermogens van de pupillen zijn gebruikt om goederen voor kibboets Gevar Am aan te schaffen.**
- 3. Op basis van de door Elma Verhey gebruikte bronnen en aanvullende informatie, o.a. uit de sociale dossiers van betrokkenen, kan niet gesteld worden dat de Joodse voogdij-instellingen de vermogens van de pupillen gebruikten voor de exploitatiekosten van de instellingen. Integendeel! De Joodse organisaties hebben zeer aanzienlijke bedragen uit hun eigen vermogen en uit geldelijke inzamelingen binnen de Joodse gemeenschap (Cefina-JMW) gebruikt voor de duurzame verzorging van Joodse minderjarige oorlogswezen. Uit de bronnen blijkt dat de Joodse organisaties -waar dat onvermijdelijk was- alleen gebruik hebben gemaakt van de rente van vermogens, dan wel van uitkeringen (schadeboekjes en wezenrente) die door de Nederlandse Overheid nu juist niet bedoeld waren voor vermogensvorming.**
- 4. De financiële dossiers van de Fusie zijn niet vernietigd als een soort cover-up voor het oneigenlijk handelen van Leo Cohen en het bestuur van de Fusie. De gang van zaken moet gezien worden als een regulier vernietigen van afgehandelde persoonsdossiers in een tijd dat het emotionele belang van deze dossiers niet gezien werd.**

Het wekt overigens verbazing dat de pijlen van Verhey zich juist richten op de Joodse instellingen. Het zijn immers deze instellingen die onder extreme omstandigheden, bepaald door de Overheid, hun werk moesten doen:

- a. De overheid weigerde Joden, w.o. de Joodse minderjarige oorlogswezen, een voorkeursbehandeling te geven, ondanks het feit dat juist deze groep binnen de Nederlandse Samenleving zo excessief getroffen was.**
- b. Als gevolg van het Besluit Oorlogspleegekinderen van de Nederlandse overheid moesten de Joodse instellingen voor de opvoeding van de Joodse kinderen een gevecht aangaan met de Commissie OPK. Een gevecht dat als zeer schrijnend door de Joodse gemeenschap werd ervaren.**
- c. Als gevolg van het Besluit Oorlogspleegekinderen door de Nederlandse overheid werden de minderjarige oorlogswezen niet als oorlogsgetroffenen behandeld wiens opvoeding voor rekening van de staat moest komen, maar als voogdij-kinderen die zelf moesten opdraaien voor de kosten van hun opvoeding.**
- d. Waar de Commissie OPK door de Nederlandse staat werd gefinancierd, ontvingen de Joodse voogdij-instellingen naast de reguliere pleegkosten geen aanvullend budget.**
- e. Waar de Commissie OPK ervoor zorg droeg, dat conform het overheidsbeleid de rekening van de opvoeding van de kinderen bij de kinderen zelf kwam te liggen, en door de overheid als de 'keurigste en zuinigste' naoorlogse overheidsinstelling werd geprezen, probeerden de Joodse instellingen zo min mogelijk kosten in rekening te brengen op de rente van de vermogens van de kinderen en betaalden zij zeer aanzienlijke bedragen daartoe uit eigen middelen en geldinzamelingsacties binnen de Joodse gemeenschap.**

De ongefundeerde beschuldigingen aan het adres van de medewerkers en bestuurders van de Joodse voogdij-instellingen in 'Kind van de rekening' zijn zeer te betreuren. Het doet onrecht aan personen die zich onder moeilijke omstandigheden met al hun kracht en energie voor de Joodse gemeenschap en m.n. het lot en de toekomst van de Joodse minderjarige oorlogswezen hebben ingezet. Hun 'goede naam' wordt hiermee op een onaanvaardbare wijze aangetast. Groot onrecht worden met name Leo en Riek Cohen aangedaan. Ongefundeerd wordt gesteld dat Leo Cohen gebruik heeft gemaakt van de vermogens van de kinderen die met hem naar Gevar Am vertrokken en dat hij om dit, en ander financieel misbruik, te verbergen de financiële dossiers van de pupillen heeft vernietigd. In het algemeen is de door Verhey geschetste vergelijking met niet-Joodse organisaties en instanties, die zich met de minderjarige oorlogswezen bezighielden, onterecht.

JMW erkent de bijzonder positie van de minderjarige oorlogswezen. De Nederlandse Samenleving, noch de Joodse gemeenschap en de Joodse instellingen kunnen 'compenseren' wat hen in hun leven is aangedaan. De wijze waarop de meeste van hen zich, ondanks hun verschrikkelijke start hebben ontwikkeld dwingt groot respect af.

JMW respecteert daarnaast de vele bestuursleden en medewerkers van de Fusie, die zich met hart en ziel hebben ingezet voor 'hun' kinderen. Zonder deugdelijk bewijs van het tegendeel, mag hun 'goede naam' niet aangetast worden.

Aanbevelingen

Om zowel de voormalige minderjarige wezen als de bestuurders en medewerkers van de Fusie recht te doen, is het aan te bevelen om een goed, onafhankelijk en wetenschappelijk verantwoord onderzoek uit te voeren. JMW is, zoals altijd, bereid om zijn medewerking daaraan te geven en al de beheerde archieven daarvoor open te stellen.

Daar waar bij individuele oorlogswezen vragen leven, blijft JMW bereid om onderzoek in de individuele dossiers en, zo mogelijk, in de bestuursarchieven te doen. De vernietiging van de financiële dossiers, achteraf zeer te betreuren, betekent dat veel zaken niet meer te achterhalen zijn. Uit de sociale dossiers, eventueel aangevuld met de bestuursarchieven, is niettemin in een aantal gevallen veel te reconstrueren.

Amsterdam, 21 april 2005

Gecontroleerde noten

Het tijdsbestek waarin het onderzoek van JMW moest plaatsvinden, was te kort om alle noten die door Elma Verhey worden genoemd te controleren. Onderstaande noten betreffen die noten die wel door JMW gecontroleerd.

- Notulen van de vergadering van het Algemeen Bestuur der gefusioneerde instellingen op 3 juni 1951 (hoofdstuk 10, noot 43)
- Verslag van de vergadering van de Kindercommissie der gefusioneerde instellingen op 10 januari 1951 (hoofdstuk 10, noot 44)
- Brief Bureau gefusioneerde instellingen aan de heer L. Cohen, Noar Hollandie, Gwar Am, d.d. 13 juli 1951 (hoofdstuk 10, nr. 45)
- Brief Leo Cohen, Gwar Am, aan de heer Mr. I. van Creveld d.d. 23 september 1951 (hoofdstuk 10, nr. 46)
- Verslag van de bijeenkomst van de Commissie Vermogensbeheer Pupillen op 19 december 1950 (hoofdstuk 11, noot 5)
- Verslag van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der gefusioneerde instellingen op 14 februari 1951 (hoofdstuk 11, nr. 10)
- Verslag van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der gefusioneerde instellingen op 1 mei 1952 (hoofdstuk 11, noot 20)
- Verslag van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der gefusioneerde instellingen op 9 juli 1952 (hoofdstuk 11, nr. 21)
- Brief Leo Cohen, Gvar Am, aan Stichting Le-Ezrath ha-Jeled d.d. 25 januari 1953 (hoofdstuk 11, noot 25)
- Brief Leo Cohen, Gvar Am, aan de heer Friedmann, LEHJ, d.d. 25 maart 1953, en brief C. Friedmann aan Leo Cohen d.d. 14 april 1953 (hoofdstuk 11, nr. 26)
- Brief Leo Cohen, Gwar Am, aan de heer Friedmann, LEJH, d.d. 15 augustus 1953, met bijlagen (hoofdstuk 11, nr. 27)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Instellingen d.d. 15 december 1953 (hoofdstuk 11, nr. 28)
- Brief van het Bureau van de Gefusioneerde Instellingen aan de heer P.S. van Perlstein d.d. 18 december 1953 (hoofdstuk 11, nr. 29)
- Brief E. van Perlstein-Gassmann aan Dagelijks Bestuur v.d. Gefusioneerde Inrichtingen, zonder datum (hoofdstuk 11, noot 30)
- Brief J. Reitsema, Bergstichting, aan Bureau Fusie van Joodse Instellingen voor Kinderbescherming d.d. 5 januari 1954 (hoofdstuk 11, noot 33)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Instellingen d.d. 2 juni 1954 (hoofdstuk 11, nr. 36)
- Brief Leo Cohen aan het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Instellingen d.d. 8 oktober 1954 (hoofdstuk 11, noot 39)
- Brief Leo Cohen aan de heer Friedmann, LEJH, d.d. 14 mei 1954 (hoofdstuk 11, nr. 43)
- Notulen van de vergadering van de Financiële Commissie der Gefusioneerde Instellingen op 19 april 1955 (hoofdstuk 11, noot 51)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Instellingen op 18 november 1954 (Hoofdstuk 11, noot 52)
- Notulen van de vergadering der Financiële Commissie der Gefusioneerde Instellingen op 1 juni 1955 (Hoofdstuk 11, noot 53)
- Voorlopig verslag van de Reorganisatie-Commissie d.d. 3 september 1958 (hoofdstuk 12, noot 48)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Instellingen op 14 november 1955 (Hoofdstuk 11, noot 55)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Instellingen op 7 juli 1955 (Hoofdstuk 11, noot 56)
- Verslag teambespreking, 20 november 1956 (hoofdstuk 12, noot 54)
- Brief Mr. Gerard Polak aan het Bestuur van Le-Ezrath Hajeled d.d. 18 november 1975 (hoofdstuk 13, nr. 19)
- Verslag van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming op 16 december 1975 (hoofdstuk 13, nr. 20)
- Brief drs. N. Boeken, Gefusioneerde Instellingen voor Kinderbescherming, aan de heer Mr. G. Polak d.d. 26 januari 1976 (hoofdstuk 13, nr. 22)
- Notulen van de DB-vergadering van Le-Ezrath Ha-Jeled op 31 mei 1950 (hoofdstuk 13, nr. 26)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der gefusioneerde instellingen op 2 augustus 1951 (hoofdstuk 13, nr. 27)
- Brief J. van Hasselt, Bestuur der gefusioneerde instellingen, aan accountantskantoor Mesritz d.d. 3 augustus 1951 (hoofdstuk 13, nr. 28)
- Notulen van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der gefusioneerde instellingen op 1 mei 1952 (hoofdstuk 13, nr. 29)
- Brief accountantskantoor Mesritz aan het Dagelijks Bestuur der gefusioneerde instellingen d.d. 1 september 1953 (hoofdstuk 13, nr. 30)
- Notulen van de vergadering van de Commissie Vermogensbeheer Pupillen der gefusioneerde instellingen op 19 januari 1956 (hoofdstuk 13, nr. 31)

Aanvullende bronnen

- Verslag van de vergadering van het Dagelijks Bestuur der Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming op 17 november 1975
- Brief drs. N. Boeken, Gefusioneerde Joodse Instellingen voor Kinderbescherming, aan mevrouw J.R. van Gelder-Pinto en de heren A.D. Isaac en E.IJ. Spier, d.d. 19 februari 1976, met bijlagen, inzake de overdracht van de sociale dossiers van de Fusie aan het R.I.O.D.
- Ontwerp regeling inzake de financiële bemoeiing van het centrale bureau der Fusie met kinderen. (1957)
- Vermogen van Pupillen (map 1105, jaren 1957/1958)
- Opsomming kinderen met gegevens over voogdij
- Brief Leo Cohen aan de Stichting Le-Ezrath Hejeled d.d. 16 juni 1951
- Notulen van de vergadering van de Commissie Vermogensbeheer Pupillen op 5 juli 1954
- Brief Max Duitscher aan Hans Vuijsje d.d. 21 februari 2005
- E-mail Bob Engelsman aan Hans Vuijsje d.d. 1 maart 2005
- Verslagen van de bijeenkomsten van de Commissie Vermogensbeheer Pupillen op 19 december 1950, 17 januari 1951, 7 februari 1951, 25 juli 1951 en 12 februari 1951
- Brief drs. M. Drukker aan het Dagelijks Bestuur, sociale en administratieve afdeling van de Gefusioneerde Instellingen van Joodse Kinderbescherming d.d. 2 december 1953
- Brief Leo Cohen aan het Gemeenschappelijk Bestuur Bergstichting, etc. d.d. 6 januari 1954
- Lijst met namen, via de Bijenkorf gezonden pakketjes aan groep in Gwar-Am
- Gefusioneerde Joodse instellingen voor kinderbescherming: Jaarverslag 1953
- Gefusioneerde Joodse instellingen voor kinderbescherming: Jaarverslag 1954
- Ca. 20 dossiers van pupillen die naar Israel zijn gegaan.

Literatuur

- Fishman, J.S.: *Jewish War Orphans in the Netherlands*. The Guardianship Issue 1945-1950 (Reprinted from The Wiener Library Bulletin, 1973/74 Vol. XXVII)
- Lipschits, I.: *De kleine sjoa. Joden in naoorlogs Nederland* (Zutphen, 2001)
- Lezing Elma Verhey op 16 december 2001 in Tel Aviv: *Voorlopige resultaten onderzoek weeskinderen*
- Pauline Micheels en Elma Verhey: *In het belang van 's Rijks Schatkist. Onderzoek naar de materiële oorlogsschaden van Joodse weeskinderen*. (Amsterdam, mei 2003)
- Artikel "Een lach en een traan" uit NIW 29, 23 april 2004, betr. reünie oorlogswezen

Joods Maatschappelijk Werk

De Lairesestraat 145-147
1075 HJ Amsterdam
Telefoon 020 - 577 65 77
Telefax 020 - 577 65 00
jmw@joodswelzijn.nl
www.joodswelzijn.nl